

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Г. К. РОГОВ, А. І. ЗІНЧЕНКО, О. В. ПАЩЕНКО

ПРАКТИКУМ З ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Навчальний посібник

Рекомендовано Вченою радою НУК

 ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА
2020

УДК 351.86:614.8 (076)
Р59

Автори: Г. К. Рогов, д-р екон. наук, доцент НУК;
А. І. Зінченко, канд. екон. наук, доцент НУК;
О. В. Пащенко, канд. екон. наук, доцент НУК

Рецензенти:

Н. С. Танклевська, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»;
І. С. Волохова, д-р екон. наук, доцент, завідувач кафедри фінансів Одеського національного економічного університету;
Г. В. Єфімова, д-р екон. наук, доцент, завідувач кафедри економічної політики та безпеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

*Рекомендовано Вченою радою НУК ім. адмірала Макарова
як навчальний посібник
(протокол № 4 від 29.03.2019 р.)*

Рогов Г. К.

Р59 Практикум з фінансів підприємств : навчальний посібник / Г. К. Рогов, А. І. Зінченко, О. В. Пащенко. – Миколаїв : НУК, 2020. – 152 с.

ISBN 978-966-321-393-4

Вміщено теоретичний матеріал до опрацювання тем, контрольні питання, тестові завдання, задачі, ділові ігри, ситуаційні завдання та короткий українсько-англійський словник основних термінів, які використовуються в курсі «Фінанси підприємств».

Призначено для проведення аудиторних практичних занять та для самостійної роботи здобувачів вищої освіти в галузі знань «Управління та адміністрування». Також може бути корисним для фахівців економічних підрозділів підприємств і банківських установ.

УДК 351.86:614.8 (076)

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Основи фінансів підприємств	7
Розділ 2. Організація грошових розрахунків підприємств	14
Розділ 3. Грошові потоки підприємств	32
Розділ 4. Формування і розподіл прибутку	40
Розділ 5. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів	54
Розділ 6. Оборотні кошти та їх організація на підприємстві	62
Розділ 7. Оцінка фінансового стану підприємства	73
Розділ 8. Кредитування підприємств	83
Розділ 9. Фінансове планування на підприємствах	95
Розділ 10. Оподаткування підприємств	106
Розділ 11. Фінансова санація підприємств	118
Короткий українсько-англійський словник фінансових термінів	131
Алфавітно-предметний покажчик	140
Список використаних джерел	142
Додатки	146

ВСТУП

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Фінанси підприємств». *Метою* дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти системи компетентностей, знань, умінь, комунікативних здібностей та відповідальності для розв'язання теоретичних і практичних проблем фінансових відносин суб'єктів господарювання. *Завданнями* дисципліни є формування правильного розуміння закономірностей у сфері фінансових відносин суб'єктів господарювання та застосування цих закономірностей у практиці фінансової роботи; з'ясування методів і джерел формування фінансових ресурсів підприємств; визначення сукупності заходів щодо забезпечення їхнього ефективного використання. Компетентності здобувачів вищої освіти, які формує навчальна дисципліна «Фінанси підприємств», та програмні результати навчання подано в таблиці 1.

Посібник містить теоретичний матеріал до опрацювання тем, контрольні питання, тестові завдання (альтернативні, множинного вибору, тести на відповідність складових частин і на визначення причинної залежності, тести побудовані за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно», тестові завдання відкритої форми), задачі, ділові ігри та ситуаційні завдання. З метою створення умов для зручного пошуку та опрацювання публікацій в англійських фахових виданнях у посібнику наведено короткий українсько-англійський словник основних термінів, які використовуються в курсі «Фінанси підприємств». Теоретичний і практичний матеріал, який викладено в навчальному посібнику допомагає здобувачам вищої освіти засвоїти основи організації фінансів підприємств, оволодіти методами грошових розрахунків, управління грошовими потоками, формування і розподілу прибутку, фінансового забезпечення відтворення основних засобів, управління оборотними активами, оцінки фінансового стану підприємств, розв'язання проблем залучення ними кредитних ресурсів, фінансового планування, оподаткування та фінансової санації.

Автори окремих розділів: Г. К. Рогов, д-р екон. наук, доц. (вступ, розд. 1-3, 5, 7-9, 11); А. І. Зінченко, канд. екон. наук, доц. (розд. 4, 6); О. В. Пашенко, канд. екон. наук, доц. (розд. 10).

Таблиця 1. Компетентності і програмні результати навчання

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти	Програмні результати навчання
1	2
ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі фінансів підприємств у ході професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування окремих методів і положень фінансової науки, та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної діяльності ЗК 4. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях ЗК 7. Здатність працювати в міжнародному контексті ЗК 8. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій ФК 1. Розуміння та здатність до критичного осмислення концептуальних основ економічної теорії, які стосуються процесів інвестування, узагальнюють засади і закономірності функціонування та розвитку фінансових систем ФК 2. Здатність опановувати та усвідомлювати інформацію щодо сучасного стану і тенденцій розвитку фінансових систем ФК 3. Уміння використовувати теоретичний та методичний інструментарій фінансової, економічної, математичної, статистичної, правової та інших наук для діагностики стану підприємств ФК 5. Здатність застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення, володіти інформаційними технологіями у сфері фінансів підприємств	РН 1. Виявляти та аналізувати ключові характеристики фінансових систем (податкова система, фінанси суб'єктів господарювання, фінансові ринки, банківська система), оцінювати їх взаємозв'язки з національною та світовою економіками РН 2. Уміти критично осмислювати концептуальні основи економічної теорії, які стосуються фінансів підприємств і узагальнюють засади й закономірності функціонування та розвитку фінансових систем РН 3. Показати належний рівень знань у сфері фінансів підприємств, розуміння принципів фінансової науки, особливостей функціонування фінансових систем, фінансової термінології РН 4. Визначати функціональні області та взаємозв'язки між суб'єктами фінансових систем РН 5. Використовувати методи міжнародних фінансових розрахунків у фінансовій діяльності підприємств РН 6. Ураховувати в професійній діяльності особливості фінансів підприємств морегосподарського комплексу і підприємств-експортерів РН 9. Збирати, аналізувати та пояснювати необхідну інформацію, розраховувати економічні та фінансові показники, обґрунтовувати фінансові рішення на основі використання необхідних інструментальних засобів РН 10. Обирати та застосовувати економіко-математичні та статистичні методи для аналізу, прогнозування та оптимізації явищ і процесів у царині фінансів підприємств РН 11. Уміти застосовувати набуті знання в практичній діяльності РН 12. Застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення, володіти інформаційними технологіями у сфері фінансів підприємств

Продовження таблиці 1

1	2
ФК 6. Здатність складати та аналізувати фінансову звітність, інтерпретувати і використовувати фінансову та пов'язану з нею інформацію ФК 7. Здатність виконувати контрольні функції у сфері фінансів підприємств ФК 8. Здатність формувати та реалізовувати комунікації у сфері фінансів підприємств ФК 9. Здатність обґрунтовувати, приймати професійні рішення у сфері фінансів підприємств та брати відповідальність за них ФК 10. Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку у сфері фінансів підприємств ФК 11. Здатність використовувати базові знання і практичні навички у сфері міжнародних фінансових розрахунків ФК 12. Здатність до професійної діяльності у фінансових підрозділах підприємств морегосподарського комплексу і підприємств-експортерів, до самостійної праці на посадах, що потребують аналітичного підходу в нестандартних ситуаціях	РН 14. Демонструвати навички складання фінансової звітності, аналізу та інтерпретації фінансової, статистичної та пов'язаної інформації РН 15. Виконувати контрольні функції у сфері фінансів підприємств РН 16. Демонструвати навички письмової й усної загальної і професійної комунікації державною та іноземними мовами РН 17. Виконувати професійні функції у сфері фінансів, банківської справи та страхування в міжнародному контексті РН 18. Застосовувати емпатію, вербальні та невербальні інструменти в міжособистісному спілкуванні і демонстрації власних результатів РН 21. Формувати та реалізовувати комунікації у сфері фінансів підприємств РН 22. Підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку у сфері фінансів підприємств РН 23. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним РН 27. Уміти нести відповідальність за результати професійної діяльності у сфері фінансів підприємств

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Сутність, функції та організація фінансів підприємств.

Фінанси підприємств становлять собою такі види грошових відносин: між підприємством і його засновниками, власниками та інвесторами щодо формування, поповнення і зменшення статутного капіталу; між підприємством і державою щодо сплати податків та інших платежів і одержання державної фінансової підтримки; між підприємством і його постачальниками, покупцями, замовниками, партнерами зі спільної діяльності в процесі виконання договорів (контрактів), формування і розподілу доходів; між підприємством, банками і страховими компаніями у зв'язку з виконанням кредитних, депозитних та страхових договорів; між підприємством і його персоналом щодо внутрішньогосподарського розподілу доходів.

Таким чином, *фінанси підприємств* – це економічні відносини, пов'язані з рухом грошових коштів, формуванням, розподілом і використанням доходів суб'єктів господарювання. Фінанси підприємств виконують *забезпечувальну, розподільну та контрольну* функції. *Забезпечувальна* функція спрямована на формування в процесі виробничо-господарської діяльності фінансових ресурсів в оптимальному розмірі. *Розподільна* функція виявляється в розподілі та використанні виручки й доходів, одержаних підприємством. Вона має забезпечувати виконання підприємством зобов'язань перед бюджетами, цільовими фондами, банками та іншими суб'єктами господарювання, власниками і персоналом, а також сприяти розвитку виробничого потенціалу й покращенню фінансового стану підприємства. *Контрольна* функція реалізовується через контроль гривнею всіх сторін господарської діяльності підприємства, у тому числі формування, розподілу й використання будь-яких ресурсів. Фінансовий контроль визначає ступінь виконання підприємством відповідних показників, норм і нормативів.

Фінансові ресурси підприємства – це власний та залучений грошовий капітал, який використовується для здійснення його виробничо-господарської діяльності. Формування фінансових ресурсів підприємства починається на стадії його заснування за рахунок внесків засновників у статутний капітал. Основну частину фінансових ресурсів складають власні та прирівняні до них кошти (прибуток, амортизаційні відрахування, цільові надходження, стійкі пасиви). На фінансовому ринку мобілізуються кредитні кошти та інвестиції юридичних і фізичних осіб. Джерелом фінансових ресурсів підприємства можуть бути також надходження від об'єднань, страхові та бюджетні відшкодування. Джерела формування фінансових ресурсів відображаються в пасиві балансу підприємства у вигляді власного та позикового капіталу [1].

Головними принципами організації фінансів підприємства є саморегулювання, самоокупність та самофінансування. Організація фінансів здійснюється на основі комерційного розрахунку, тобто методу господарювання, що полягає в постійному зіставленні в грошовому вираженні витрат із результатами діяльності з метою одержання максимальної рентабельності виробництва. На організацію фінансів підприємства впливають його організаційно-правова форма, галузеві особливості, обсяги виробничо-господарської діяльності тощо.

За ознакою організаційно-правової форми підприємства поділяються на *приватні, колективні, державні, казенні, господарські* товариства тощо [2]. Найбільш розповсюдженою формою є господарські товариства, створення і діяльність яких регламентується законами України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [3], «Про акціонерні товариства» [4] та «Про господарські товариства» [5].

Фінансова робота на підприємстві – це система заходів для фінансового забезпечення функціонування та розвитку підприємства. До основних завдань фінансової роботи належать: мобілізація фінансових ресурсів в обсягах,

оптимальних для забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності та планів виробничого й соціального розвитку; реалізація резервів покращення фінансових результатів виробничо-господарської діяльності; повне і своєчасне виконання зобов'язань перед бюджетами різних рівнів, банками, поставальниками, покупцями й замовниками, а також персоналом підприємства; контроль за ефективним цільовим розподілом і використанням фінансових ресурсів.

Фінансова робота на підприємстві проводиться за трьома основними напрямками: фінансове прогнозування й планування; оперативна фінансова робота (здійснення безготівкових і готівкових розрахунків у найбільш ефективних формах, стягнення дебіторської заборгованості, залучення і погашення кредитів, оптимізація оподаткування тощо); аналіз та контроль фінансової діяльності підприємства.

Управління фінансами на підприємстві здійснюється за допомогою *фінансового механізму*, який розробляється у відповідності до норм чинного законодавства та установчих документів підприємства. *Фінансовий механізм підприємства* – це система управління фінансами, яка становить собою оптимальну, в умовах існуючого інституціонального середовища, комбінацію методів (прогнозування, планування, інвестування, страхування тощо), важелів (ціна, податкові пільги та санкції, ставки податків і зборів, норми амортизаційних відрахувань, очікувана вартість власного та позикового капіталу, курс емісії акцій, прибуток, дивіденди, кредитні й депозитні відсотки, дисконт, фінансові санкції, страхові тарифи) та організаційно-методичного забезпечення (у вигляді бухгалтерської звітності, статистичних даних, результатів досліджень, методик та інструкцій) для формування фінансових відносин, відповідних цілям забезпечення корпоративного розвитку.

Контрольні питання

1. Сформулюйте визначення фінансів підприємств.
2. Охарактеризуйте групи фінансових відносин, які становлять сутність фінансів.
3. Розкрийте зміст функцій фінансів підприємств.
4. Охарактеризуйте джерела формування фінансових ресурсів підприємства.
5. Як джерела формування фінансових ресурсів відображаються в балансі підприємства?
6. На яких принципах будується організація фінансів підприємств?
7. Охарактеризуйте передумови ефективного функціонування фінансів підприємств.
8. Назвіть основні завдання фінансової роботи на підприємстві.
9. Розкрийте зміст фінансової роботи на підприємстві.
10. Як організаційно-правові форми господарювання впливають на організацію фінансів?
11. Охарактеризуйте складові фінансового механізму підприємства.

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Стійкі пасиви – це мінімальна (стійка) заборгованість із заробітної плати працівникам, відрахувань на обов'язкове державне пенсійне страхування, соціальне страхування, а також частина резерву майбутніх платежів.
2. Основними принципами комерційного розрахунку є саморегулювання, самоокупність і самофінансування.
Яка відповідь правильна?
1. Власний капітал – це:
 - а) підсумок I розділу пасиву балансу;
 - б) зареєстрований капітал.

2. Додатковий капітал – це:
 - а) складова власного капіталу;
 - б) поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, а також за розрахунками з бюджетом, з оплати праці та за одержаними авансами.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Фінанси підприємств – це:
 - а) грошові кошти підприємства;
 - б) грошові розрахунки підприємства;
 - в) економічні відносини, які виникають у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємства;
 - г) грошовий оборот підприємства.
2. Внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства є:
 - а) внески засновників;
 - б) прибуток підприємства;
 - в) кошти менеджерів підприємства;
 - г) внески засновників, амортизаційні нарахування та прибуток підприємства.
3. До організаційно-правових форм господарювання не належить:
 - а) акціонерне товариство;
 - б) товариство з обмеженою відповідальністю;
 - в) командитне товариство;
 - г) підприємство на спрощеній системі оподаткування.
4. Фінансові ресурси підприємства – це:
 - а) грошові кошти на розрахунковому рахунку підприємства на звітну дату;
 - б) грошові кошти, наявні в розпорядженні підприємства і призначені для забезпечення його ефективної діяльності та виконання фінансових зобов'язань;

- в) фінанси підприємства;
г) власний капітал підприємства.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Методи, важелі та організаційно-методичне забезпечення фінансово-го механізму підприємства	Складові методів, важелів та організаційно-методичного забезпечення фінансового механізму підприємства
1. Методи	А. Норми амортизаційних відрахувань
2. Важелі	Б. Дані бухгалтерської звітності
3. Організаційно-методичне забезпечення	В. Лізинг
–	Г. Факторинг
–	Д. Податкові та кредитні ставки

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

Назвіть фінансові ресурси підприємства, які формуються за рахунок власних та притриманих до них коштів:

- а) амортизаційні відрахування;
б) стійкі пасиви;
в) надходження від емісії облігацій;
г) довгостроковий банківський кредит.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2)

та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Грошові кошти неправомірно ототожнювати з фінансами підприємств, **оскільки** фінанси підприємств – це економічні відносини.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Фінансовий механізм підприємства – це система управління фінансами, яка становить собою оптимальну, в умовах існуючого інституціонального середовища, комбінацію методів, важелів і...

2. Функціями фінансів підприємств є: а) відтворювальна; б) формування, розподілу та використання фінансових ресурсів; в)...

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Відкриття підприємством рахунків у банках. Для здійснення грошово-розрахункових операцій та зберігання коштів суб'єкти господарювання повинні відкривати рахунки в банках. Взаємовідносини підприємств з банками щодо відкриття та використання рахунків регулюються «Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», затвердженою Постановою правління Національного банку України (НБУ) від 12.11.2003 р. № 492 зі змінами та доповненнями [6].

Суб'єкти господарювання можуть відкривати рахунки для зберігання грошових коштів і здійснення всіх видів банківських операцій у будь-яких банках України за їхньою згодою. Законодавством не передбачено обмеження кількості банківських рахунків підприємства. Банківські рахунки поділяються на такі види:

- *поточні* для зберігання грошових коштів і здійснення розрахунково-касових операцій відповідно до чинного законодавства України (зокрема, рахунки за спеціальними режимами використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або рішеннями Кабінету Міністрів України; поточні рахунки типу «П» представництв юридичних осіб-нерезидентів; інвестиційні рахунки нерезидентів-інвесторів);
- *вкладні* (депозитні) для зберігання грошей, які передаються підприємством в управління банку під визначений процент (дохід);
- *рахунки умовного зберігання (ескроу)*, які відкриваються банком підприємству на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та подальшого перерахування або видачі коштів готівкою визначеним ним бенефіціарам.

Підприємства можуть здійснювати оперативне ведення своїх банківських рахунків за допомогою систем «клієнт –

банк», «клієнт – Інтернет – банк» та інших систем дистанційного обслуговування з використанням електронних розрахункових документів.

Готівкові розрахунки. Порядок здійснення готівкових розрахунків підприємств регулюється «Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затвердженим Постановою правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148 [7]. Розрахунки готівкою проводяться підприємствами як за рахунок коштів, одержаних із банків, так і за рахунок готівкової виручки. Підприємства самостійно встановлюють ліміт каси на підставі розрахунку середньоденного надходження готівки або її середньоденної видачі з каси. У позаробочий час у своїх касах вони мають тримати готівку лише в межах зазначеного ліміту.

Касові операції проводяться з оформленням наступних документів: касові ордери та книги, видаткові відомості, квитанції платіжного терміналу тощо. Готівкові надходження і видачу готівки суб'єкти господарювання відображають у касовій книзі в національній валюті. За порушення норм з регулювання обігу готівки до підприємств застосовуються штрафні санкції.

Безготівкові розрахунки. Безготівковий платіжний оборот складає основну частину платіжного обороту підприємства. Безготівкові розрахунки здійснюються шляхом списання визначеної суми коштів з рахунків платників і зарахування їх на рахунки одержувачів коштів, а також переказом банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, що внесені ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів.

Принципи безготівкових розрахунків:

- грошові кошти суб'єктів господарювання обов'язково зберігаються на рахунках в установах банків (за винятком перехідних залишків у касі) і переказуються тільки через банки на підставі типових розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді;

- право вибору підприємствами форм розрахунків;

- здійснення розрахунків за згодою платника, за винятком випадків примусового стягнення коштів на підставі рішень судів та інших державних і недержавних органів;

- терміновість здійснення платежів;
- здійснення платежів у межах залишків коштів на рахунках платника або в межах наданого банківського кредиту;
- застосування фінансових санкцій у випадках порушення договірних платіжних зобов'язань.

Безготівковий платіжний оборот суб'єктів господарювання регулюється «Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затвердженою Постановою правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [8].

Розрахунки з використанням платіжних доручень і платіжних вимог-доручень. Форма розрахунків із застосуванням платіжних доручень є найпоширенішою в господарському обороті. *Платіжне доручення* – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника банку, який його обслуговує, на перерахування визначеної суми коштів із свого рахунку на рахунок одержувача. Платіжне доручення оформлюється платником за встановленою формою.

Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача коштів безпосередньо до платника сплатити визначену суму коштів; нижньої – доручення платника своєму банкові про списання з його рахунку визначеної ним суми коштів і перерахування її на рахунок одержувача. На відміну від форми розрахунку з використанням платіжного доручення, цей документ виписується поставачальником і надсилається з розрахунковими й відвантажувальними документами не менше ніж у двох примірниках безпосередньо платникові або через банки (свій і платника). У разі згоди сплатити вимогу-доручення платник заповнює нижню частину документа і здає його в банк, який обслуговує платника.

Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків. Розрахункові чеки використовуються в безготівкових розрахунках

підприємств і фізичних осіб з метою зменшення розрахунків готівкою за одержані товари, виконані роботи та надані послуги. *Розрахунковий чек* – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунку (чекодавця) банку-емітента, в якому відкрито його рахунок про сплату чекодержателю вказаної в чеку суми коштів. Розрахункові чеки брошуруються в чекові книжки, з терміном дії – один рік.

Чек передається чекодавцем (покупцем) безпосередньо чекодержателю (поставачальнику). Виписуючи чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець виписаного чека і вказує новий залишок ліміту. Чекодержатель здає в банк розрахункові чеки разом із трьома примірниками реєстрів, якщо рахунки чекодавця і чекодержателя знаходяться в одному банку, і в чотирьох примірниках, – якщо в різних банках. У першому випадку після перевірки правильності складання чека і реєстру кошти списуються з відповідного рахунку чекодавця і зараховуються на рахунок чекодержателя, у другому – банк чекодержателя приймає чеки і разом з другим та третім примірниками реєстру інкасує їх у банк-емітент, який має списати кошти з рахунку чекодавця і перерахувати їх на рахунок чекодержателя.

Розрахунки шляхом заліку взаємних вимог. До заснованих на заліку взаємних вимог належать розрахунки, за якими взаємні зобов'язання боржників і кредиторів погашаються в рівновеликих сумах і лише на їхню різницю здійснюється платіж на загальних засадах. Такі заліки можуть бути як між двома платниками, так і групою платників усіх форм власності однієї або різних галузей господарства. Після складання акта звірки взаємної заборгованості в строки, визначені чинним законодавством, сторона, яка має кредитове сальдо взаємозобов'язань, виписує розрахунковий документ (платіжне доручення, вимогу-доручення) або оформлює вексель. Ефективність розрахунків шляхом заліку взаємних вимог визначається коефіцієнтом заліку, що знаходиться як ділення зарахованої суми на суму, поданої до заліку.

Розрахунки акредитивами. *Акредитив* – це угода, що містить зобов’язання банку-емітента здійснити платіж проти належного представлення. Розрахунки за акредитивами регулюються «Уніфікованими правилами й звичаями для документарних акредитивів» у редакції 2007 р. (публікація Міжнародної торгової палати № 600) [9] у частині, що не суперечить чинному законодавству України, та Положенню «Про порядок здійснення банками операцій за акредитивами», затвердженого Постановою правління НБУ від 03.12.2003 р. № 514 у редакції Постанови правління НБУ від 11.04.2018 р. № 38 [10].

У практичній діяльності з акредитивами підприємствам доцільно користуватися також міжнародними правилами тлумачення торгових термінів (INCOTERMS 2010) [11] і Постановою КМУ та НБУ від 21.06.1995 р. № 444 «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» [12].

При операціях з акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов’язань, з якими можуть бути пов’язані ці документи. Акредитиви поділяються на *відкличні* та *безвідкличні*. Якщо такого позначення на акредитиві немає, він вважається *безвідкличним*. *Відкличний* акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час до одержання виконуючим банком документів за акредитивом без попереднього повідомлення бенефіціара. Безвідкличний акредитив не може бути змінений або анульований без попередньої згоди на те банку-емітента, підтверджуючого банку та бенефіціара.

Для відкриття акредитива наказодавець акредитива (особа, за дорученням якої відкривається акредитив) подає до банку-емітента відповідну заяву та копію або примірник контракту. Банк-емітент повинен відправити бенефіціару повідомлення про умови акредитива через авізуючий банк в електронній

або паперовій формі. *Авізуючий банк* – це банк, який за дорученням банку-емітента або іншого банку здійснює авізування бенефіціару, тобто офіційно повідомляє про відкриття, зміну, анулювання, здійснення трансферу акредитива без якої-небудь відповідальності за його оплату.

Після відвантаження продукції, виконання робіт або надання послуг бенефіціар подає через банк бенефіціара виконуючому банку необхідні документи, передбачені умовами акредитива, разом з реєстром документів. Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи щодо дотримання всіх умов акредитива. У разі порушення хоча б однієї з них виплати за акредитивом виконуючий банк не проводить. У разі належного представлення документів за акредитивом виконуючий банк здійснює оплату бенефіціару за рахунків власних коштів або коштів банку-емітента, або банку, який додає своє підтвердження до акредитива за дорученням банку-емітента (підтверджуючого банку).

Розрахунки вексями. Правовими засадами вексельного обігу в Україні є Женевські конвенції 1930 року, якими запроваджено «Уніфікований закон про переказні й прості векселі» [13], урегульовані деякі колізії вексельних законів, Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374-III [14], Постанова правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій з вексями в національній валюті на території України» від 16.12.2002 р. № 508 [15] та рішення НКЦПФР «Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків» від 03.09.2013 р. № 1681 [16].

Простий вексель – це просте і нічим не зумовлене зобов’язання векселедавця сплатити певну суму грошей власникові векселя (векселедержателю) у визначеному місці й у визначений час.

Переказний вексель (тратта) – це письмовий наказ кредитора-векселедавця (трасанта) боржнику-платникові (трасату) про сплату у визначеному місці й у визначений час певної суми грошей третій особі (ремітенту). Випишує й підписує тратту

кредитор. Боржник повинен у письмовій формі на лицьовій стороні тратти підтвердити свою згоду сплатити за векселем, тобто *акцептувати* його.

Зразки заповнення простого й переказного векселів наведені в дод. А і Б. Векселі, в яких не вказано строк платежу, вважаються такими, що підлягають оплаті з подання. При відсутності особливої вказівки місце, позначене поруч з найменуванням трасата (для простого векселя – місце складання документа), розглядається як місце платежу й місцезнаходження платника. Вексель, в якому не зазначено місце складання, вважається складеним у місці, позначеному поруч з найменуванням векседавця. У разі інших варіантів відсутності реквізитів векселя він не має законної сили.

Переказний або простий вексель може бути переданий шляхом *індосаменту*, тобто простого й нічим не обумовленого передаточного напису на звороті векселя чи на приєднаному до нього аркуші (алонжі). Якщо індосамент не містить найменування особи, на користь якої він зроблений, або складається лише з одного підпису особи (індосанта), яка його зробила, він іменується бланковим і передається будь-якому кредиторіві.

Вексель повністю або в частині його суми може бути забезпечений *авалем* (поручительством третьої особи чи однієї з осіб, які поставили свій підпис на векселі). Він, як правило, виражається словами «як аваліст за» і підписується тим, хто його надає. Аваліст відповідає так само, як і особа, зобов'язання якої він забезпечив. Усі трасанти, акцептанти, індосанти й авалісти є солідарно зобов'язаними перед векселедержателем.

Векседавцю належить право зазначати у векселі місце платежу, яке відрізняється від місцезнаходження платника. Такий вексель зветься *доміцильованим*. У векселі, який підлягає оплаті відразу після подання або у визначений строк, може бути обумовлено, що на суму, яка підлягає оплаті, будуть нараховуватися відсотки за вказаною ставкою. У разі дострокового продажу векселя з його номіналу може утримуватися визначена сума (*дисконт*).

В Україні вексельний обіг має певні особливості:

- умови щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів має обов'язково відображатись у відповідному договорі (контракті);

- видавати векселі дозволяється тільки для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги, за виключенням фінансових банківських векселів, векселів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та фінансових казначейських векселів;

- векселі складаються в документарній формі на бланках з відповідним ступенем захисту від підроблення, форма та порядок виготовлення яких затверджуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням із Національним банком України з урахуванням норм Уніфікованого закону;

- вексель із місцем видачі й платежу на території України складається державною мовою, а найменування зобов'язаних за векселем осіб заповнюються тією мовою, якою визначено офіційне найменування в їх установчих документах;

- від імені юридичних осіб вексель підписується власноручно керівником та головним бухгалтером (якщо така посада передбачена штатним розписом) чи вповноваженими ними особами, і підписи скріплюються печаткою;

- на території України платіж за векселем здійснюється тільки в безготівковій формі;

- векседавець повинен вести реєстр виданих векселів у встановленому порядку;

- використовувати векселі як внесок до статутного капіталу господарського товариства забороняється;

- зміни до тексту векселя можуть вноситися за ініціативою його держателя виключно векседавцем шляхом закреслення старого реквізиту та написання нового із зазначенням дати внесення змін і з відповідними підписами. Векселедержатель повинен дати згоду на це шляхом написання на звороті векселя слів «відповідно до змін» із підписами й

зазначенням дати. У разі зміни строку платежу за переказним векселем держатель векселя повинен отримати згоду трасата на оплату відповідно до нового строку. Для збереження відповідальності попередніх індосантів треба отримати їх згоду. В іншому разі вони несуть таку ж відповідальність, як і до внесення змін.

Контрольні питання

1. Які рахунки в національній та іноземній валюті може відкривати підприємство в установах банків?
2. Які документи необхідні підприємствам та їх відокремленим підрозділам для відкриття банківських рахунків у національній валюті?
3. З оформленням яких документів проводяться підприємством готівкові розрахунки?
4. Сформулюйте принципи здійснення безготівкових розрахунків підприємств.
5. Опишіть порядок розрахунків платіжними дорученнями та платіжними вимогами-дорученнями.
6. Як використовувати розрахункові чеки?
7. Як проводити розрахунки шляхом заліку взаємних вимог?
8. Назвіть види акредитивів.
9. Опишіть технологію розрахунків за допомогою акредитивів.
10. Назвіть особливості вексельного обігу в Україні.
11. Охарактеризуйте поняття індосаменту, авалю, акцепту та доміциляції векселів.

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Основну частину платіжного обороту підприємств в Україні становить безготівковий оборот.

2. Платіжне доручення – це письмове розпорядження власника рахунку перевести відповідну суму із свого рахунку на рахунок одержувача коштів.

Яка відповідь правильна?

1. Оплата за векселем на території України може відбуватися лише:
 - а) у готівковій формі;
 - б) у безготівковій формі.
2. Вексель, який видається на території України, і місце платежу за яким також знаходиться на території України, складається:
 - а) державною мовою;
 - б) мовою, обраною за домовленістю сторін.
3. Згідно з законодавством України умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів:
 - а) обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається в письмовій формі;
 - б) відображається у відповідному договорі за наявності згоди сторін договору.
4. Рішення щодо виплат за акредитивом приймаються:
 - а) виконуючим банком;
 - б) авізуючим банком.
5. Згідно з законодавством України до фінансових векселів належать:
 - а) фінансовий банківський вексель;
 - б) фінансовий банківський вексель, вексель фонду гарантування вкладів фізичних осіб та фінансовий казначейський вексель.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Безготівкові розрахунки – це:
 - а) розрахунки, які здійснюються готівкою;
 - б) розрахунки за бартером;

в) розрахунки за допомогою чеків;
г) розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках.

2. Простий вексель – це:

а) доручення банку-покупця банку постачальника здійснити оплату рахунків постачальника;

б) письмове зобов'язання відповідної форми, яке надає право його власнику вимагати сплати відповідної суми у відповідний термін;

в) форма розрахунку, за якої банк-емітент на доручення свого клієнта повинен здійснити платіж;

г) комбінований документ, який містить вимогу постачальника та доручення платника.

3. Переказний вексель – це:

а) це письмовий наказ векселеодержувача (трасанта), адресований платникові (трасату), про сплату зазначеної у векселі суми коштів третій особі – першому одержувачу векселя (ремітенту);

б) форма розрахунку, за якої банк-емітент на доручення свого клієнта повинен здійснити платіж;

в) письмове зобов'язання боржника сплатити визначену суму в певному місці, у певний час;

г) немає правильної відповіді.

4. Платіжна вимога-доручення – це:

а) письмове боргове зобов'язання, яке дає право вимагати від боржника сплати відповідної суми коштів;

б) письмове доручення власника рахунку перерахувати вказану в ньому суму зі свого рахунку на рахунок одержувача коштів;

в) комбінований документ, який містить вимогу постачальника (одержувача грошей) і доручення платника;

г) немає правильної відповіді.

5. Трасат – це особа, яка:

а) видала переказний вексель;

б) зобов'язана сплатити за переказним векселем;

в) переказує свій платіж на іншу особу;

г) немає правильної відповіді.

6. Ремітент – це особа, яка:

а) переказує свій платіж на іншу особу;

б) є власником переказного векселя;

в) є платником за векселем;

г) зобов'язана сплатити за переказним векселем.

7. Власник переказного векселя – це:

а) трасат;

б) трасант;

в) ремітент;

г) аваліст.

8. Акредитив – це:

а) форма розрахунків, при якій банк-емітент за дорученням клієнта (наказодавця) бере на себе зобов'язання здійснити платіж одержувачу грошових коштів (бенефіціару) проти належного представлення документів, які відповідають умовам акредитива;

б) розрахунковий документ, що містить доручення чекодавця банкові стосовно здійснення платежу;

в) розрахунковий документ, який містить вимогу постачальника та доручення платника;

г) немає правильної відповіді.

9. Особа, якій призначений платіж за акредитивом, – це:

а) індосант;

б) аваліст;

в) бенефіціар;

г) трасант.

10. Якщо покупець (платник) заздалегідь депонує кошти для розрахунку з постачальником, тоді такий акредитив слід вважати:

а) безвідкличним;

б) непокритим;

в) акцептованим;

г) покритим.

Тестові завдання на відповідність складових частин

1. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Форми розрахунку	Ознаки
1. Вексель	А. Покритий
2. Акредитив	Б. Простий
3. Чек	В. Розрахунковий
–	Г. Безвідкличний
–	Д. Авальований

2. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Форми розрахунку	Ознаки
1. Вексель	А. Розрахунковий
2. Акредитив	Б. Відкличний
3. Чек	В. Револьверний
–	Г. Із індосаментом
–	Д. Авальований

Тестові завдання, побудовані за принципом питань з множеннями відповідями «правильно-неправильно»

Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків в Україні передбачають, що чекодержатель здає в банк чеки разом із:

а) трьома примірниками реєстру розрахункових чеків – якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку;

б) чотирма примірниками реєстру розрахункових чеків – якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках;

в) чековою книжкою та без реєстру розрахункових чеків за згодою з чекодержателем;

г) двома примірниками реєстру розрахункових чеків в інших випадках.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестові завдання на визначення причинної залежності

1. Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Векселедержатель у разі відмови емітента векселя від оплати може вимагати оплату від індосантів, **оскільки** індосанти несуть солідарну відповідальність разом з емітентом векселя перед векселедержателем.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

2. Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

За акредитивної форми розрахунків надання копій документів, що підтверджують кількісні та якісні характеристики відвантаженого товару, без відповідних оригіналів є підставою для виконуючого банку відмовити в оплаті за акредитивом, **оскільки** ст. 17 Уніфікованих звичаїв та правил щодо документарного акредитива (UCP – 600) передбачено, що необхідно надавати принаймні один оригінал кожного документа, який передбачено акредитивом.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

3. Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Вексель не можна внести в статутний капітал господарського товариства, **оскільки** ст. 12 Закону України «Про обіг векселів в Україні» забороняється використовувати векселі як внесок до статутного капіталу господарського товариства.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

4. Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

У тексті простого векселя можна не зазначати дату платежу, **оскільки** згідно з Уніфікованим законом про переказні векселі та прості векселі (Женевські конвенції 1930 року) та такий вексель вважається векселем з оплатою за поданням.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

5. Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Промислові підприємства України не мають права видавати фінансові векселі, **оскільки** згідно з Законом України «Про обіг векселів в Україні» видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги, за винятком фінансових банківських векселів, векселів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та фінансових казначейських векселів.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Переказний вексель (тратта) – це документ, який регулює вексельні відносини трьох сторін: кредитора (трасанта), боржника (трасата) та...

2. Безвідзливний акредитив – це акредитив, який не можна змінити або анулювати без...

Задачі

1. Підприємство А має перед підприємством В грошовий борг за фактично поставлені товари в сумі 100 тис. грн, за виконані роботи – у сумі 50 тис. грн і за надані послуги –

у сумі 30 тис. грн. Окрім того, підприємство *A* отримало від підприємства *B* за договором купівлі – продажу цінних паперів авансовий платіж у сумі 20 тис. грн, який підлягає поверненню у зв'язку із скасуванням договору. На яку максимальну суму може підприємство *A* видати простий вексель підприємству *B* для оформлення його заборгованостей?

2. Запропонуйте схему, за якою переказним векселем можуть розрахуватися чотири підприємства *A, B, C* і *D*, якщо за відвантажені товари існують наступні заборгованості на рівновеликі суми: підприємства *B* перед підприємством *A*; підприємства *C* перед підприємством *B*; підприємства *D* перед підприємством *C*.

3. Підприємство *A* відвантажило продукцію підприємству *B* на суму 50 тис. грн. Підприємство *B* надало послуги підприємству *C* на суму 100 тис. грн. Як погасити заборгованості цих підприємств за допомогою простих векселів з індо-саментом?

4. Яку суму отримує пред'явник векселя номіналом 100 тис. грн і датою платежу 1 грудня поточного року, якщо банк облікує його 1 жовтня за ставкою 12 %?

5. Підприємство одержало простий вексель за контрактом № 1 на суму 50 тис. грн та простий вексель за контрактом № 2 на суму 70 тис. грн. На простому векселі, виданому для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари за контрактом № 1 не вказано строк платежу. Умову щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів не відображено в контракті № 2. На яку суму варто очікувати оплату за векселями відповідно до чинного законодавства України? Обґрунтуйте свою відповідь.

Ділова гра. Організація міжнародних розрахунків за допомогою документарного акредитива

Умови проведення гри. Учасники гри розподіляються на чотири команди, які представляють відповідно експортера, імпортера, банк експортера та банк імпортера. Кожна команда

одержує контракт на експорт продукції на умовах *FOB* – порт відвантаження, в якому відсутній розділ «Платіжні умови». Задачею кожної команди є спільна організація фінансових розрахунків за контрактом за допомогою документарного акредитива, яка є найбільш вигідною для сторони угоди, яку представляє команда, і прийнятною для інших сторін.

Етапи гри.

1. Перемовини між представниками експортера та імпортера стосовно істотних умов акредитива (вибір виконуючого банку, доцільність підтвердження акредитива, терміни його відкриття і дії, перелік, мова й зміст документів, що надаються, зобов'язання сторін контракту щодо оплати банківського обслуговування тощо). У процесі перемовин представники банків консультують своїх клієнтів. У результаті першого етапу гри формується розділ контракту «Платіжні умови».

2. Команди визначають послідовність і здійснюють операції, необхідні для відкриття й авізування акредитива, відвантаження товару та подання до банку документів, зазначених в акредитиві. Учасники гри отримують від викладача лише ті документи, які вони передбачили в процесі розробки платіжних умов. Викладач моделює ситуації, які виникають, якщо учасники гри не передбачили повний комплект документів, необхідних для виконання контракту.

3. Команди, які представляють банки, здійснюють перевірку документів, вирішують питання щодо можливості оплати за акредитивом і виконують подальші дії. Команди, які представляють експортера та імпортера, демонструють компетентність у розв'язанні проблем, що виникають на цьому етапі ділової гри.

Оцінка результатів і визначення переможців. Гра команд та їх учасників оцінюється з урахуванням продемонстрованих ними відповідних знань, умінь, комунікативних здібностей та рівня відповідальності шляхом колективного обговорення позитивних результатів і недоліків.

РОЗДІЛ 3. ГРОШОВІ ПОТОКИ ПІДПРИЄМСТВ

Рух грошових коштів становить собою надходження та вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів. Сукупність грошово-розрахункових операцій, що пов'язані з виробничо-господарською діяльністю підприємства, створює грошовий оборот (виявлення сутності грошей у русі). Сюди входять готівковий і безготівковий обороти. Звіти про рух грошових коштів підприємства складають відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [1]. Вони містять інформацію про рух коштів в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Інвестиційна діяльність підприємства полягає в придбанні та реалізації необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів. Фінансовою визнається діяльність, що призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу. Операційна діяльність підприємства вміщує його основну та інші види діяльності, які не відповідають класифікаційним ознакам, наведеним вище.

Звіт про рух грошових коштів може складатися із застосуванням прямого або непрямого методів за вибором підприємства. Прямий метод передбачає послідовне визначення чистого руху коштів за видами діяльності підприємства як різниць між грошовими надходженнями та видатками протягом звітного періоду. Грошові надходження від операційної діяльності включають кошти, які надходять на банківські рахунки або до каси підприємства за реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг), у результаті повернення податків і зборів, цільового фінансування, надходження авансів від покупців і замовників, від операційної оренди, реалізації оборотних активів. Сума зазначених грошових надходжень зменшується на видатки, на оплату праці та товарів (робіт, послуг),

відрахування на соціальні заходи, зобов'язання з податків і зборів, а також інші витрачання, пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Джерелами грошових надходжень від інвестиційної діяльності є реалізація фінансових інвестицій та необоротних активів, отримання відсотків і дивідендів, доходи від операцій з деривативами. Для визначення чистого руху коштів від інвестиційної діяльності враховуються також витрачання на придбання відповідних активів і виплати за деривативами. Складовими грошових надходжень підприємства від його фінансової діяльності є збільшення власного капіталу та отримання коштів у зв'язку з виникненням боргових зобов'язань за позиками, векселями, облігаціями тощо. Витрачання на викуп власних акцій, погашення позик, на сплату дивідендів і відсотків за облігаціями зменшують суми грошових надходжень від фінансової діяльності.

Застосовуючи непрямий метод, рух коштів у результаті операційної діяльності визначається шляхом корегування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, розрахованого у звіті про фінансові результати (форма № 2 офіційної фінансової звітності), на амортизацію необоротних активів, збільшення (зменшення) забезпечень, оборотних активів і поточних зобов'язань, на збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць, від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій, а також на суму сплаченого податку на прибуток. Порядок розрахунку чистого руху коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності є однаковим для обох методів.

Кожен з методів складання звіту про рух грошових коштів має свої переваги та недоліки. Зокрема, непрямий метод сприяє аналізу відхилень руху грошових коштів і прибутку, але не відображає складові грошових надходжень і витрат.

Управління грошовими потоками підприємства має на меті підвищення його ліквідності, платоспроможності та прибутковості. Збалансований грошовий потік, на відміну

від дефіцитного або надлишкового, характеризується відповідністю грошових надходжень потребі підприємства в їх цілеспрямованому витрачанні з урахуванням планового приросту грошового запасу. Ліквідність грошового потоку вимірюється зміною протягом звітного періоду чистої кредитної позиції, яка визначається різницею між сумою кредиторської заборгованості та наявною величиною грошових коштів.

Важливими індикаторами ефективності діяльності суб'єкта господарювання, що розраховується на базі значень чистого грошового потоку є такі [17, с. 186–187]:

– показник тривалості погашення заборгованості, який розраховується як частка від ділення позикового капіталу нетто на значення чистого руху коштів у результаті операційної діяльності. Позиковий капітал нетто не враховує суму грошових коштів, їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості. Нормальні значення показника коливаються в інтервалі від 1 до 3 років, задовільні становлять 4-5 років;

– показник самофінансування інвестицій, %, який визначається співвідношенням величини чистого руху коштів у результаті операційної діяльності та суми чистих інвестицій;

– відношення величини чистого руху коштів у результаті операційної діяльності до суми власного капіталу, що є індикатором доходності інвестування коштів власниками підприємства.

Контрольні питання

1. Розкрийте особливості складання звіту про рух грошових коштів прямим і непрямим методами.
2. Визначить інформаційні складові розрахунку чистого руху коштів у результаті операційної діяльності.
3. Як розраховується чистий рух коштів у результаті інвестиційної діяльності?

4. Як розраховується чистий рух коштів у результаті фінансової діяльності?

5. Розкрийте зміст коригування прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, застосовуючи непрямий метод складання звіту про рух грошових коштів підприємства.

6. Чи відображаються у звіті про рух грошових коштів негрошові операції?

7. Охарактеризуйте наслідки для фінансового стану підприємства дефіцитного та надлишкового грошового потоків.

8. Як визначити ліквідність грошового потоку?

9. Які індикатори ефективності діяльності суб'єкта господарювання розраховуються на базі значень чистого грошового потоку?

10. Розкрийте шляхи збільшення обсягу чистого грошового потоку підприємства.

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

Форми звіту про рух грошових коштів регламентовані Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Яка відповідь правильна?

1. Фінансова діяльність – це:

а) діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства;

б) придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

2. Спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту:

а) обирається підприємством самостійно;

б) визначається видом економічної діяльності.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Збалансований грошовий потік характеризується:
 - а) негативною різницею між сумою кредиторської заборгованості та наявною величиною грошових коштів;
 - б) позитивною різницею між сумою кредиторської заборгованості та наявною величиною грошових коштів;
 - в) відповідністю грошових надходжень потребі підприємства в їх цілеспрямованому витрачання з урахуванням планового приросту грошового запасу;
 - г) перевищенням надходжень від операційної діяльності над витратами підприємства.
2. Застосовуючи непрямий метод складання звіту про рух грошових коштів, прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування не коригується на:
 - а) амортизацію необоротних активів;
 - б) збільшення забезпечень;
 - в) зменшення забезпечень;
 - г) залишок коштів на кінець року.
3. Чистий рух коштів від операційної діяльності не враховує:
 - а) відрахування на соціальні заходи;
 - б) зобов'язання з податків і зборів;
 - в) відрахування на соціальні заходи та зобов'язання з податків і зборів;
 - г) надходження від реалізації необоротних активів.
4. Застосовуючи непрямий метод складання звіту про рух грошових коштів, збільшення (зменшення) поточних зобов'язань визначають шляхом аналізу:
 - а) розділу III пасиву балансу;
 - б) розділу II пасиву балансу;
 - в) розділу I пасиву балансу;
 - г) розділу II активу балансу.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Складові руху грошових коштів	Ознаки
1. Рух коштів у результаті операційної діяльності	А. Витрачання на оплату праці
2. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності	Б. Отримання позик
3. Рух коштів у результаті фінансової діяльності	В. Витрачання на викуп власних акцій
—	Г. Витрачання на придбання необоротних активів
—	Д. Виплати за деривативами

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

Назвіть фактори, які визначають рух коштів у результаті фінансової діяльності:

- а) надходження від власного капіталу;
- б) сума сплачених дивідендів;
- в) сума отриманих дивідендів;
- г) придбання фінансових інвестицій.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Негативні наслідки надлишкового грошового потоку є більшими в умовах високої інфляції, **оскільки** інфляція призводить до втрати реальної вартості тимчасових вільних грошових коштів.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Грошовий оборот – це виявлення сутності грошей...
2. Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та...

Задачі

1. Визначити чистий рух коштів від інвестиційної діяльності підприємства за звітний період прямим методом, якщо відомо, що:

надходження від реалізації продукції становлять 3 млн грн, що втричі перевищує надходження від реалізації фінансових інвестицій та вдвічі – необоротних активів;

отримано відсотки за облігаціями на суму 10 тис. грн та дивіденди – на суму 25 тис. грн;

протягом року було придбано основних засобів загальною вартістю 1,2 млн грн.

2. Оцінить тривалість погашення заборгованості підприємства за рахунок його операційної діяльності за таких умов:

чистий рух коштів від операційної діяльності – 1 млн грн;
довгострокові зобов'язання і забезпечення – 600 тис. грн;
поточні зобов'язання і забезпечення – 1 млн 800 тис. грн;
грошові кошти та їх еквіваленти на кінець звітного року – 70 тис. грн;
поточні фінансові інвестиції на кінець звітного року – 20 тис. грн;
дебіторська заборгованість.

Ситуаційне завдання

Прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік становить 100 тис. грн. Проте показник чистого руху коштів від операційної діяльності за звітний період має від'ємне значення. Визначить причину такої ситуації та розробіть заходи щодо збільшення чистого руху коштів від операційної діяльності. Додаткову інформацію для розв'язання ситуаційного завдання:

амортизація необоротних активів – 53 тис. грн;
дохід від участі в капіталі – 25 тис. грн;
інші операційні доходи – 20 тис. грн;
прибуток від нереалізованих курсових різниць – 5 тис. грн;
сплачений податок на прибуток – 27 тис. грн;
довгострокові забезпечення на кінець року – 5 тис. грн;
довгострокові забезпечення на початок року – 10 тис. грн;
поточні забезпечення на кінець року – 30 тис. грн;
поточні забезпечення на початок року – 40 тис. грн;
запаси на кінець року – 700 тис. грн;
запаси на початок року – 610 тис. грн;
дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги на кінець року – 90 тис. грн;
дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги на початок року – 30 тис. грн.

РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ

Найважливіший показник, який характеризує фінансовий результат діяльності підприємства – прибуток підприємства. *Прибуток* – це частина додаткової вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. На рівні підприємства прибутком вважається частина чистого доходу, що розраховується як різниця між чистим доходом, отриманим від продажу продукції (обчислена за реалізаційними цінами без податку на додану вартість і акцизного збору) та витратами на її виробництво й реалізацію.

За розміром прибуток від реалізації менший за чистий дохід підприємства на суму, яка залишається в залишках готової продукції, використаної на внутрішньогосподарські потреби. Крім прибутку від реалізації, на підприємствах розраховується прибуток від основної діяльності, прибуток від інвестиційної та фінансової діяльності, прибуток (збиток) від позареалізаційних операцій, загальний прибуток, чистий прибуток. Отримання прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) залежить від здійснення основної діяльності суб'єктів господарювання. Прибуток є складовою частиною виручки від реалізації. Однак на відміну від виручки, надходження якої на поточний рахунок підприємства фіксується регулярно, обсяг отриманого прибутку визначається тільки за певний період (квартал, рік) на підставі даних бухгалтерського обліку, що знаходять відображення у фінансовій звітності, яка затверджена в поточній редакції Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [1]. У контексті теми прибутку підприємств увагу слід концентрувати на відповідному додатку, що має назву форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» як головному публічному інформаційному джерелі.

Класифікація різновидів прибутку наведена нижче.

1. За джерелами формування: прибуток від реалізації продукції; прибуток від реалізації майна; прибуток від іншої реалізації.
2. Відповідно до виду діяльності: прибуток від операційної діяльності; прибуток від інвестиційної діяльності; прибуток від фінансової діяльності.
3. За значенням підсумкового результату господарювання: прибуток (додатна різниця між доходами та витратами); збиток (від'ємна різниця).
4. За складом елементів, що формують прибуток: маржинальний прибуток – сума чистого доходу, зменшена на суму змінних витрат; валовий прибуток; чистий прибуток.
5. За характером оподаткування прибутку: прибуток, що підлягає оподаткуванню; прибуток, що не підлягає оподаткуванню.
6. За характером інфляційного очищення прибутку: номінальний прибуток – це отриманий прибуток; реальний прибуток – номінальний прибуток, скоригований на темп інфляції відповідного періоду.
7. За періодом формування: прибуток попереднього періоду; прибуток звітного періоду; прибуток планового періоду (плановий прибуток).
8. За характером використання: нерозподілений прибуток (капіталізований); розподілений прибуток (спожитий).

Також прибуток виконує певні економічні функції. Нижче наведений приблизний перелік, адже різні науковці по-різному підходять до питань класифікації.

Оцінювальна функція – прибуток використовується як основний критерій економічної ефективності виробництва і використання основних виробничих фондів.

Стимулююча – прибуток є джерелом матеріального заохочення робітників, розширення виробництва і розв'язання соціальних проблем на підприємствах, а також джерелом сплати прямих податків до бюджету.

Забезпечуюча – прибуток є одним із джерел формування бюджетів різних рівнів. Податок на прибуток перераховується

до бюджету і поряд з іншими дохідними надходженнями використовується для фінансування задоволення суспільних потреб, забезпечення державою виконання своїх функцій, реалізації державних інвестиційних, виробничих, науково-технічних і соціальних програм.

Соціальна – частина прибутку підприємства може добровільно перерозподілятися на користь соціально незахищених верств населення.

Прибуток від реалізації продукції безпосередньо залежить від двох основних показників: *обсягу реалізації продукції та її собівартості*. На зміну обсягу реалізації продукції впливає зміна обсягу виробництва, залишків нереалізованої продукції, частки прибутку в ціні продукції (рентабельність продукції).

Собівартість продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво (виконання робіт, надання послуг). Без обчислення собівартості неможливо визначити фінансовий результат виробничо-господарської діяльності підприємства. Скорочення витрат на виробництво продукції, тобто зниження її собівартості, є важливим фактором збільшення прибутку від реалізації. Цього можна досягти за рахунок використання численних факторів, що впливають на скорочення витрат на виробництво продукції. Для цього необхідно знати повний перелік указаних витрат і особливості складу та формування витрат з урахуванням сфери й галузі діяльності підприємства.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) входять: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; загальновиробничі витрати. Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, які не входять до виробничої собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати.

Згідно з НП(С)БО 1, необхідно дослідити види фінансових результатів, а саме:

- валовий прибуток;

- фінансовий результат від операційної діяльності;
- фінансовий результат до оподаткування;
- чистий фінансовий результат.

Взаємозв'язок між даними видами фінансових результатів відображається в процесі формування чистого фінансового результату, порядок здійснення якого подано у формі № 2 бухгалтерської звітності «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)». Варто звернути увагу на те, що прибуток є основним джерелом фінансових ресурсів підприємства, тому для розрахунку фінансових планів важливе значення має визначення величини планового прибутку підприємства.

На підприємствах виробничої сфери можуть бути використані три методи розрахунку прибутку від реалізації продукції: прямого розрахунку, за показником витрат на одну гривню продукції, економічний (аналітичний) метод.

Метод прямого розрахунку. Прибуток розраховується за окремими видами продукції, що виробляються й реалізуються.

Розрахунок прибутку на підставі показника витрат на 1 грн продукції. Це укрупнений метод. Може застосовуватися по підприємству в цілому за розрахунку прибутку від випуску (реалізації) всієї продукції. Передбачається використання даних про виробничі витрати та реалізацію продукції за попередній період, а також очікувану їх зміну, що прогнозується в наступному періоді.

Економічний (аналітичний) метод. Може використовуватися для розрахунку прибутку від випуску (реалізації) продукції. Він відрізняється від уже розглянутих методів розрахунку прибутку тим, що дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції.

Абсолютна сума прибутку, отримана підприємством, у тому числі прибуток від основної діяльності, є дуже важливими показниками. Однак вони не можуть характеризувати

рівень ефективності господарювання. За інших однакових умов більшу суму прибутку отримає підприємство, яке володіє більшим капіталом, використовує більше живої й матеріалізованої праці, більше виробляє і реалізує продукції (робіт, послуг).

Щоб зробити висновок про рівень ефективності роботи підприємства, отриманий прибуток необхідно порівняти зі здійсненими витратами. *По-перше*, витрати можна розглядати як поточні витрати діяльності підприємства, тобто собівартість продукції (робіт, послуг). Тут можливі різні варіанти визначення поточних витрат і прибутку, що використовуються у розрахунках. *По-друге*, витрати можна розглядати як авансовану вартість (авансований капітал) для забезпечення виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства. Співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність.

Рентабельність – це відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень прибутковості підприємства, що вимірюється у відсотках. Основні показники рентабельності підприємства за допомогою яких здійснюється аналіз фінансового стану підприємства – це рентабельність продажів, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність інвестицій, рентабельність продукції, темпи приросту власного капіталу. Рентабельність безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку. Однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку.

Для розрахунку рівня рентабельності підприємств можуть використовуватися: загальний прибуток; прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг), тобто від основної діяльності. При цьому прибуток зіставляється з авансованою вартістю, яку можна визначати в різних варіантах (загальний капітал підприємства, власний капітал, позиковий капітал, основний капітал, оборотний капітал).

Отриманий підприємством прибуток є об'єктом поетапного розподілу. На першому етапі розподілу частина прибутку спрямовується на формування бюджету у вигляді податків.

Чистий прибуток підприємства спрямовується на фінансування витрат, пов'язаних із розвитком підприємства, будівництвом об'єктів невикористаного призначення, утриманням об'єктів соціальної інфраструктури, на створення резервного капіталу, виплату дивідендів, поповнення статутного капіталу, інші напрямки використання.

Отримання і сплата штрафів тепер ураховуються при визначенні прибутку від іншої операційної діяльності, тобто в процесі формування прибутку. Отже, сплата штрафів підприємством безпосередньо не впливає на обсяг його чистого прибутку, як це мало місце раніше.

Нерозподілений прибуток визнається фінансовим резервом підприємства і може бути використаний у майбутньому для покриття збитків, фінансування інвестиційних проєктів тощо. Важливо також приділити увагу факторам, що впливають на формування фінансового результату, та які потрібно враховувати при аналітичних та планових заходах. Їх можна розподілити на дві групи – *внутрішні* і *зовнішні*. Зі свого боку внутрішні діляться на *виробничі* і *невиробничі*, і внутрішні виробничі – на *екстенсивні* та *інтенсивні*.

До внутрішніх виробничих інтенсивних факторів відносять: рівень фондівдачі основних засобів, рівень оборотності оборотних активів, рівень продуктивності праці робітників, кваліфікація персоналу, застосування прогресивних видів сировини і матеріалів, упровадження нових технологій, ефективність використання фінансових ресурсів тощо. До виробничих екстенсивних факторів належать: обсяг необоротних і оборотних активів, обсяг власних і позикових ресурсів, час роботи устаткування, чисельність персоналу, фонд робочого часу. До невикористаних внутрішніх факторів впливу на фінансові результати відносять: постачальницько-збутову діяльність, соціальні умови праці, облікову політику підприємства, стадії життєвого циклу підприємства та продукції, фактори, що пов'язані з порушенням господарської дисципліни, які мають наслідки: штрафи, економічні санкції тощо.

Зовнішні фактори, що впливають на формування фінансового результату представлені рівнем інфляції, цінами на виробничі ресурси та супутні товари, рівнем насичення ринків товарами, податковою політикою держави, рівнем конкуренції в галузі, ступенем державного втручання в ціни та тарифи, природними умовами, особливостями транспортування, фазою економічного циклу держави та її фінансово-кредитною політикою, розвиненістю зовнішньоекономічних зв'язків, соціально-економічними умовами тощо.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте економічний зміст поняття прибутку і видів фінансових результатів згідно з НП(С)БО 1.
2. Розкрийте загальну класифікацію видів прибутку.
3. Дайте загальну характеристику основних функцій прибутку.
4. Розкрийте напрями розподілу чистого прибутку.
5. У чому полягає основне призначення та особливості складання «Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід)»?
6. Яким чином здійснюється визначення та розподіл прибутку від звичайної діяльності?
7. У чому полягає специфіка планування прибутку від основної діяльності за аналітичним методом?
8. Охарактеризуйте внутрішні фактори впливу на фінансові результати підприємства.
9. Дайте загальну характеристику особливостям формування й використання фінансових результатів підприємств різних видів економічної діяльності та різних організаційно-правових форм.
10. У чому полягає різниця в плануванні прибутку від реалізації продукції за допомогою різних методів обрахунку?
11. Визначить зовнішні фактори впливу на фінансові результати.

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Узагальнюючим показником – результатом господарської діяльності суб'єктів господарювання є прибуток (збиток).
2. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» розглядає порядок формування фінансових результатів суб'єкта господарювання.

Яка відповідь правильна?

1. Механізм розподілу прибутку передбачає декілька етапів, на першому – відбувається:
 - а) розподіл чистого прибутку підприємства, напрями розподілу якого залежать від стратегії розвитку підприємства;
 - б) розподіл прибутку між підприємством та державою, пропорції розподілу якого залежать від існуючої податкової політики щодо суб'єктів господарювання.
2. Розподіл прибутку підприємства зафіксовано в установчих документах підприємства і відображається в даних бухгалтерської звітності:
 - а) форма 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» і форма 4 «Звіт про власний капітал»;
 - б) форма 1 «Звіт про фінансовий стан».

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Внутрішні фактори впливу на фінансові результати підприємства включають:
 - а) час роботи устаткування, соціальні умови праці, кваліфікацію персоналу;
 - б) ціни на виробничі ресурси, податкову політику держави, конкуренцію;
 - в) середні запаси товарно-матеріальних цінностей, природні умови, інфляцію;

г) облікову політику підприємства, фазу економічного циклу держави, рівень насичення ринків товарами-субститутами.

2. Стимулююча функція прибутку полягає у:

а) заохоченні працівників та можливостях розширення виробництва;

б) підтриманні соціально незахищених верств населення;

в) оцінці ефективності виробництва;

г) правильна відповідь відсутня.

3. За характером використання прибуток буває:

а) прибуток планового періоду;

б) нерозподілений;

в) номінальний;

г) від реалізації продукції.

4. НП(С)БО 1 передбачає такі види фінансових результатів:

а) валовий прибуток;

б) фінансовий результат від операційної діяльності;

в) фінансовий результат до оподаткування;

г) чистий фінансовий результат.

5. Прибуток від реалізації продукції за інших рівних умов залежить від:

а) ціни одиниці продукції і витрат на її виготовлення;

б) кількості продукції, яка підлягає реалізації;

в) кількості продукції, яка підлягає реалізації, ціни одиниці продукції і витрат на її виготовлення;

г) витрат на виготовлення продукції.

6. Знайдіть правильне визначення чистого прибутку підприємства:

а) прибуток від реалізації продукції;

б) прибуток, що залишився в підприємства після сплати податку на прибуток;

в) прибуток, що залишився в підприємства після сплати податку на прибуток і виплати дивідендів;

г) прибуток, що залишився в підприємства після сплати податку на прибуток і поповнення статутного капіталу.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Складові руху грошових коштів	Ознаки
1. Планування валового прибутку методом прямого розрахунку	А. Враховує фактори, які можуть впливати на рівень прибутку та рентабельності в плановому періоді (зміна обсягу, собівартості, ціни продукції тощо). Планування прибутку за цим методом здійснюють окремо за порівняною (продукція, що вироблялася в попередньому періоді) та непорівняною (продукція, що не вироблялася в попередньому періоді) продукцією. Планування прибутку за непорівняною продукцією здійснюють за допомогою показника середньої рентабельності продукції по підприємству
2. Укрупнений метод	Б. Використовується на підприємствах з невеликим обсягом продукції. Плановий прибуток розраховують за кожним видом продукції та він дорівнює множенню запланованого обсягу продукції в натуральних одиницях на різницю планової оптової ціни продукції і планової собівартості одиниці продукції чи різниці запланованого обсягу чистого доходу та планової собівартості реалізованої. Переваги: простота і достовірність розрахунку. Недоліки: не враховується вплив окремих факторів на величину прибутку в плановому періоді
3. Аналітичний метод	В. Передбачає використання даних про витрати на виробництво та реалізацію продукції за звітний період, а також їхні очікувані зміни в наступному періоді. Показник витрат на одну гривню продукції розраховується шляхом ділення собівартості продукції на чистий дохід із вирахуванням виручки від реалізації продукції в цінах виробника або шляхом ділення собівартості одиниці продукції на оптову ціну продукції. Плановий прибуток за цим методом дорівнює множенню чистого доходу на різницю одиниці та планового показника витрат на одну гривню продукції після чого з результату віднімають виручку від реалізації продукції в цінах виробника

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

1. Назвіть показники, які враховуються при обчисленні валового прибутку підприємства:

- а) чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) адміністративні витрати;
- в) собівартість реалізованої продукції;
- г) витрати на збут.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

2. Суму, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати називають:

- а) прибутком;
- б) збитком;
- в) шкодою;
- г) собівартістю.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно в і г	правильно а і в	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

3. Серед внутрішніх виробничих факторів впливу на фінансові результати підприємства виділяють такі основні групи:

- а) екстенсивні;
- б) інтенсивні;
- в) індиферентні;
- г) трудові.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

4. Щоб зробити висновок про рівень ефективності роботи підприємства, отриманий прибуток необхідно порівняти з:

- а) авансовою вартістю;
- б) собівартістю виробництва продукції;
- в) поточними витратами;
- г) обсягом реалізації продукції в плановому році.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Збиткова діяльність акціонерного товариства може призвести до необхідності зменшення статутного капіталу, **оскільки** згідно зі ст. 14 Закону України «Про акціонерні товариства», якщо після закінчення другого та кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства виявиться меншою, ніж розмір статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу й зареєструвати зміни до статуту в установленому законом порядку.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Як правило, чистий прибуток підприємства може розподілятися за такими напрямками...
2. Використання прибутку у вигляді забезпечувальної функції передбачає його...
3. Взаємозв'язок між різновидами фінансових результатів відображається в процесі формування чистого фінансового результату, порядок визначення якого затверджено у...
4. Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» прибуток це...

Задачі

1. Оцінити фінансовий результат від операційної діяльності та фінансовий результат до оподаткування на підставі наступних даних:

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	10000000 грн
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	7000000 грн
Адміністративні витрати	100000 грн
Витрати на збут	500000 грн
Інші операційні витрати	400000 грн
Дохід від участі в капіталі	200000 грн
Інші фінансові доходи	100000 грн
Фінансові витрати	50000 грн

2. Підприємство реалізує два види товарів. Користуючись укрупненим методом, оцініть зміну прибутку планового періоду в порівнянні зі звітним за наступними даними:

Асортимент продукції	Кількість одиниць (тис. од)	Собівартість одиниці, грн
А	20	49
Б	40	50

Планова рентабельність кожного виду товару – 15 %. Заплановано зниження витрат на 1 грн, продукції А – на 12 к. та збільшення витрат на 1 грн, продукції Б – на 3 к.

3. Визначте чистий фінансовий результат, який отримав приватний підприємець у результаті ведення бізнесу, якщо протягом трьох місяців він здійснив такі операції:

- закупив канцелярські товари для подальшого перепродажу вартістю 50000 грн;
- реалізував товарів на суму 96000 грн;
- орендував за 2250 грн автомобіль, витрати на експлуатацію якого склали 300 грн за місяць;
- найняв помічника з реалізації товарів з окладом 1550 грн на місяць;
- узяв кредит у банку на суму 10000 грн, виплата процентів за кредит склала 1,5 % на місяць;
- здійснив оплату послуг телефонного та Інтернет зв'язку на суму 150 грн за три місяці.

Ситуаційне завдання

ТОВ «Windows» виготовляє євровікна. Аналізуючи попит на ринку євровікон, керівник підприємства поставив завдання фінансовому відділу щодо розробки заходів для збільшення прибутку підприємства в наступному році на 350 тис. грн, але при цьому, щоб збереглася ціна виробів на рівні поточного року. Як повинен змінитися обсяг виробництва євровікон у наступному році, якщо в поточному році їх було виготовлено 25 тис. штук? Відпускна ціна одиниці продукції підприємства у звітному році становила 240 грн, собівартість – 178 грн. Плановий відділ передбачає в наступному році зменшення витрат на 1 грн, товарної продукції – на 4 к.

Які шляхи просування фірми на ринку Ви би запропонували? Які аналітичні припущення щодо викладеної ситуації можна зробити?

РОЗДІЛ 5. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Склад основних засобів підприємств та ефективність їх використання. Основні засоби – це матеріальні активи, що утримуються підприємством з метою використання їх у господарській діяльності, вартість яких становить понад 6000 грн і поступово зменшується внаслідок фізичного та морального зносу, а очікуваний строк експлуатації перевищує один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік). Розкриття інформації про них регулюється Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [18] (далі за текстом – П(С)БО 7).

Згідно з цим стандартом основні засоби класифікуються наступним чином: земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом; будівлі, споруди та передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар (меблі); тварини; багаторічні насадження та плодоносні рослини; інші основні засоби; інші необоротні матеріальні активи (бібліотечні фонди; малоцінні необоротні матеріальні активи; тимчасові споруди; природні ресурси; інвентарна тара; предмети прокату та ін.).

Стан та ефективність використання основних засобів характеризується системою показників [19, с. 150–154]. З-поміж них фондівдача (Φ), рентабельність основних засобів ($P_{o.3}$) і коефіцієнт їх оновлення ($K_{o.o.3}$), що розраховуються за наступними формулами:

$$\Phi = \frac{B_{\pi}}{\Phi_k}, \quad P_{o.3} = \frac{\Pi_3}{\Phi_k}, \quad K_{o.o.3} = \frac{\Phi_o}{\Phi_k},$$

де B_{π} – вартість виробленої продукції;

Φ_k – балансова вартість основних засобів;

Π_3 – прибуток підприємства;

Φ_o – вартість уведених основних засобів.

Амортизація основних засобів. Амортизація необоротних активів, зокрема основних засобів, – це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, тобто їхньої первісної або переоціненої вартості за вирахуванням ліквідаційної вартості, протягом строку їх корисного використання (експлуатації). Під ліквідаційною вартістю розуміють суму коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів по закінченні терміну їх корисного використання, за вирахуванням витрат, що пов'язані з продажем (ліквідацією).

Розрахунок амортизації основних засобів здійснюється відповідно до П(С)БО 7 або міжнародних стандартів фінансової звітності. У бухгалтерському обліку підприємство може використовувати наступні методи амортизації основних засобів:

1. Прямолінійний. Річна сума амортизації (РСА) визначається діленням вартості, яка амортизується (АВ), на очікуваний період часу корисного використання об'єкта основних засобів n , тобто $РСА = АВ/n$.

2. Зменшення залишкової вартості. Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості (ЗВ) об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості (ЛВ) об'єкта на його первісну вартість (ПВ), тобто $РСА = ЗВ(1 - \sqrt[n]{ЛВ/ПВ})$.

3. Прискореного зменшення залишкової вартості. Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється залежно від строку корисного використання об'єкта і подвоюється, тобто $РСА = ЗВ(2/n)$.

4. Кумулятивний. Річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, і кумулятивного

коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт $K_{\text{кум}}$ розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця очікуваного строку корисного використання об'єкта основних засобів (n_i), на суму числа років його корисного використання Σn . Таким чином:

$$K_{\text{кум}} = \frac{n_i}{\Sigma n}, \quad \text{РСА} = \text{AB} \times K_{\text{кум}}.$$

5. Виробничий. Місячна сума амортизації (МСА) визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) (МО) та виробничої ставки амортизації (ВС), котра обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг (ЗО) продукції, що підприємство очікує виробити з використанням об'єкта основних засобів. Отже, $\text{ВС} = \text{AB} / \text{ЗО}$; $\text{МСА} = \text{МО} \times \text{ВС}$.

У податковому обліку виробничий метод нарахування амортизації не застосовується, а вартість, яка амортизується, визначається без урахування переоцінки основних засобів. Мініміально допустимі строки амортизації для шістнадцяти груп основних засобів та інших необоротних активів містяться в ст. 138 Податкового кодексу України [20].

Прямолінійний метод може бути рекомендовано для нарахування амортизації вартості будинків, споруд, більшості видів промислового обладнання, приладів, інструментів та інвентарю. Методи прискореного нарахування амортизації (зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний) оптимальні для основних засобів, які зазнають швидкого морального зносу, а також у разі значного зростання витрат на ремонт і технічне обслуговування основних засобів у міру їхнього старіння (комп'ютери, легкові автомобілі, деякі види приладів, інструментів та інвентарю).

Коли знос об'єкта основних засобів залежить від частоти його використання (наприклад, вантажні автомобілі), слід застосовувати виробничий метод. Для прийняття остаточного рішення щодо вибору методу амортизації необхідно розглянути конкретні умови експлуатації об'єкта основних засобів.

Контрольні питання

1. Що вирізняє основні засоби з-поміж матеріальних активів у цілому?
2. Наведіть класифікацію основних засобів згідно з бухгалтерським обліком і фінансовою звітністю.
3. На які групи поділяються основні засоби в податковому обліку?
4. З яких витрат складається первісна вартість об'єкта основних засобів?
5. Що розуміють під ліквідаційною вартістю основних засобів?
6. Що становить собою амортизація основних засобів?
7. Які методи можна віднести до методів прискореного нарахування амортизації та чому?
8. Чим відрізняється визначення вартості, яка амортизується, у бухгалтерському та податковому обліку?
9. Обґрунтуйте критерії вибору методів нарахування амортизації основних засобів.
10. Обґрунтуйте причину обмеження в застосуванні виробничого методу нарахування амортизації.
11. Як визначаються стан та ефективність використання основних засобів?

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Коефіцієнт вибуття основних засобів обчислюють діленням суми зносу основних засобів на повну їхню балансову вартість.
2. Постійне поновлення основних засобів у незмінних розмірах називається простим відтворенням основних засобів.

Яка відповідь правильна?

1. Згідно з Податковим кодексом України мініміально допустимі строки корисного використання споруд і тимчасових (нетитульних) споруд є:

- а) однаковими;
- б) різними.
- 2. Відношення вартості виробленої продукції до балансової вартості основних засобів визначає:
 - а) рентабельність основних засобів;
 - б) фондоддачу.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Обсяг виробленої продукції (робіт) враховують при обчисленні амортизації за:
 - а) прямолінійним методом;
 - б) кумулятивним методом;
 - в) виробничим методом;
 - г) методом прискореної амортизації.
2. У податковому обліку основні засоби розподіляються на:
 - а) 3 групи;
 - б) 4 групи;
 - в) 5 груп;
 - г) 16 груп.
3. Електронно-обчислювальні машини належать до:
 - а) першої групи основних засобів;
 - б) другої групи основних засобів;
 - в) третьої групи основних засобів;
 - г) четвертої групи основних засобів.
4. Оптимальний метод нарахування амортизації для об'єкта основних засобів, знос якого залежить від частоти його використання є:
 - а) кумулятивний;
 - б) прямолінійний;
 - в) виробничий;
 - г) метод зменшення залишкової вартості.
5. За прямолінійним методом нарахування амортизації річна сума амортизації визначається:

- а) діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів;
- б) як добуток вартості, яка амортизується, і кумулятивного коефіцієнта;
- в) як добуток балансової вартості кожної з груп основних засобів і норм амортизації;
- г) немає правильної відповіді.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Групи основних засобів	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
1. Споруди	А. 5 років
2. Електронно-обчислювальні машини	Б. 15 років
3. Капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	В. 2 роки
4. Машини та обладнання	—
5. Транспортні засоби	—

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

До методів прискореного нарахування амортизації належать:

- а) прямолінійний;
- б) метод зменшення залишкової вартості;
- в) виробничий;
- г) кумулятивний.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно б і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Для розрахунку амортизації основних засобів у податковому обліку застосовуються методи нарахування амортизації, передбачені національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, крім «виробничого» методу, **оскільки** це передбачено ст. 138 Податкового кодексу України.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Основні засоби – це матеріальні активи, що утримуються підприємством з метою використання їх у господарській діяльності, вартість яких становить понад 6000 грн, і поступово зменшується внаслідок фізичного та морального зносу, а очікуваний строк експлуатації...

2. Амортизація необоротних активів – це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, протягом строку...

Задачі

1. Визначить річну норму і річну суму амортизації для будівлі виробничого призначення прямолінійним методом,

якщо термін її корисного використання – 50 років, первісна вартість – 1000000 грн і ліквідаційна вартість – 30000 грн.

2. Визначить річні суми амортизації для об'єкта основних засобів виробничим методом на підставі таких даних:

Об'єкт основних засобів	Первісна вартість тис. грн	Ліквідаційна вартість тис. грн	Термін корисного використання (років)	Загальний обсяг робіт тис. т/км				
				1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік	5-й рік
Вантажний автомобіль	52	2	5	70	90	120	120	100

3. У звітному році підприємство реалізувало продукції на суму 1200 тис. грн та отримало прибуток у розмірі 100 тис. грн. Розрахувати показники фондовіддачі, рентабельності основних засобів і коефіцієнт їх оновлення, якщо відомо, що у зв'язку з введенням основних засобів на суму 150 тис. грн, їхня балансова вартість на кінець звітного року становила 77 млн грн.

Ситуаційне завдання

Рентабельність продукції підприємства протягом останніх трьох років стабільно перевищує 35 %. Таке ж значення рентабельності закладено і в перспективний план його розвитку. У власності підприємства знаходяться новий адміністративний комплекс та нові будівлі цехів. Високотехнологічне обладнання у зв'язку з моральним зносом вимагає повного оновлення через кожні чотири роки. Транспортні засоби підприємство використовує з сезонною інтенсивністю в екстремальних дорожніх умовах. Необхідно визначити, які методи нарахування амортизації є оптимальними для кожного зазначеного виду основних засобів у бухгалтерському обліку підприємства та для цілей оподаткування. Яка ще потрібна інформація для вирішення питання? З яких джерел її можна отримати? Які висновки можна зробити заздалегідь до проведення розрахунків?

РОЗДІЛ 6. ОБОРОТНІ КОШТИ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Оборотні кошти – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку. У вітчизняних стандартах бухгалтерського обліку використовується близьке поняття «оборотні активи». Відповідно до НП(С)БО № 1 [1], що набув чинності у 2013 році, оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу. У консолідованому балансі, що затверджений додатком № 2 до зазначеного НП(С)БО № 1, та який відомий фінансистам під узагальнюючою назвою «форма № 1», оборотні активи обліковуються в розділі II активу за кодами рядків 1100–1195.

На відміну від оборотних активів, оборотні кошти не переносять свою вартість на продукцію, що виготовляється, адже вони за визначенням авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва цієї продукції. Іншими словами відбувається постійний кругообіг оборотних коштів. Оборотні кошти, як і інші фінансові категорії, розкривають свою сутність через виробничу та платіжно-розрахункову функції.

Класифікація оборотних коштів дає можливість визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних коштів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства. Оборотні кошти класифікуються за декількома ознаками, що наведені нижче.

Залежно від участі в кругообігу коштів: оборотні кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди; оборотні кошти, авансовані у фонди обігу. За методами планування виділяють *нормовані* і *ненормовані*. За джерелами формування – *залучені*,

власні, прирівняні до власних та ін. Залежно від ліквідності – *абсолютно ліквідні кошти, швидко реалізовані оборотні кошти, повільно реалізовані оборотні кошти*. Залежно від ступеня ризику інвестування капіталу – *оборотний капітал з мінімальним ризиком вкладень, оборотний капітал з середнім ризиком вкладень, оборотний капітал з високим ризиком вкладень*. Залежно від матеріально-речовинного утримання – *предмети праці, готова продукція і товари, гроші і кошти в розрахунках*.

Для різних видів економічної діяльності співвідношення оборотних коштів, що перебувають у сфері виробництва й у сфері обігу, є неоднаковим та залежить від складу витрат, виду продукції, що випускається, особливостей матеріально-технічного постачання тощо. Тому організація оборотних коштів передбачає визначення їх складу та структури, а також визначення мінімальної потреби в оборотних коштах, які необхідні для забезпечення безперервного процесу виробництва.

Система організації оборотних коштів побудована на певних принципах:

- по-перше, надання підприємствам самостійності щодо розпорядження, управління оборотними коштами. Це означає оперативну самостійність у використанні оборотних коштів;
- по-друге, визначення планової потреби та розміщення оборотних коштів за окремими елементами й підрозділами. Мається на увазі розрахунок оптимальної потреби в оборотних коштах, яка б забезпечила безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань за ритмічної роботи (розробка норм тривалої дії та щорічних нормативів);
- по-третє, коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються: обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків;
- по-четверте, раціональна система фінансування оборотних коштів. Це означає формування оборотних коштів за

рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства;

– по-п'яте, контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних коштів. Мається на увазі проведення аналізу ефективності кругообігу коштів, що використовуються, з метою прискорення їхнього обертання.

Процес визначення економічно обґрунтованої величини оборотних коштів підприємства, необхідних для нормальної діяльності називається *нормуванням оборотних коштів*. Таким чином, нормування оборотних коштів полягає в розробленні та встановленні норм оборотності оборотних коштів за їх елементами та нормативів оборотних коштів. Норма оборотних коштів визначає мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей і розраховується в днях запасу (у відсотках від обсягу виконаних робіт, у гривнях тощо).

Норматив оборотних коштів – це грошовий вираз вартості мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей. Норми оборотних коштів устанавлюються на кілька років, а нормативи – щорічно (за певних умов – щоквартально).

Для підприємств, що функціонують понад один рік, а в структурі оборотних коштів переважають оборотні виробничі фонди в запасах, застосовують коефіцієнтний метод. За даним методом норматив планового періоду визначається з урахуванням середніх залишків оборотних коштів за звітний період та коефіцієнта зміни виробництва в плановому періоді.

Для підприємств, що функціонують понад один рік, але мають структуру оборотних коштів, що швидко змінюється, використовується виробничий метод, який передбачає розрахунок виробничого та невиробничого нормативів. Для новостворених підприємств, а також підприємств, які прагнуть ефективно управляти власними оборотними коштами, застосовується метод прямого рахунку, сутність якого полягає в розрахунку норм та нормативів у розрізі окремих елементів оборотних активів підприємства.

Так, нормування сировини відбувається множенням одноденного витрачання оборотних активів на норму оборотних коштів, яка містить складові у вигляді транспортного, підготовчого, технологічного, поточного та страхового запасів. Незавершене виробництво нормується множенням одноденних витрат за планом останнього кварталу на тривалість виробничого циклу та коефіцієнт збільшення витрат, що залежить від ступеня готовності виробів.

Готова продукція нормується множенням одноденного випуску продукції в IV кварталі на норму запасу оборотних коштів для готової продукції, сюди входить час на комплектування, упаковку, оформлення розрахункових документів. Нормування витрат майбутніх періодів проводять шляхом додавання до сум витрат, які вкладено у витрати майбутніх періодів на початок запланованого періоду (за винятком банківських кредитів) витрат, які здійснюються в даному періоді, та передбачені відповідними кошторисами та відніманням від результату витрат майбутніх періодів, які входять до собівартості продукції в запланованому періоді, та передбачені кошторисом виробництва.

Необхідно звернути увагу на те, що одним із важливих питань системи організації оборотних коштів на підприємстві є раціональна система фінансування їх величини. Оборотні кошти можуть бути сформовані за рахунок власних і притриманих до власних джерел, позикових та залучених джерел. До власних відносять: статутний, додатковий, пайовий, резервний капітали; сталі зобов'язання; цільове фінансування; нерозподілений прибуток. До позикових – короткострокові кредити і позики, у тому числі комерційні кредити. До залучених – кредиторську заборгованість, резерв сумнівних боргів, резерви майбутніх витрат і платежів, благодійні надходження тощо.

Результати використання оборотних коштів у господарському обороті підприємства можуть бути охарактеризовані та проаналізовані на основі показників забезпечення

та ефективності їх використання. Стан оборотних коштів на певну дату визначається їх наявністю, яка розраховується як різниця між власними оборотними коштами та їх нормативом. Порівняння фактичної наявності оборотних коштів з нормативом дає змогу визначити брак або надлишок власних оборотних коштів.

Ефективність використання оборотних коштів визначається розрахунками коефіцієнтів оборотності оборотних коштів, вирахуванням періоду одного обороту оборотних коштів у днях, коефіцієнтами завантаження та ефективності використання, абсолютним і відносним вивільненням оборотних коштів, а також ефектом від вивільнення.

Розміщення оборотних коштів за їх складовими впливає на показники фінансового стану підприємства. Індикаторами впливу оборотних активів на фінансовий стан є коефіцієнти забезпечення власними оборотними коштами, покриття, швидкої та абсолютної ліквідності.

Контрольні питання

1. Дайте визначення оборотних коштів та оборотних активів. У чому їх відмінність?
2. Наведіть законодавчо встановлену класифікацію оборотних активів.
3. Дайте визначення таким термінам: власні оборотні кошти; залучені оборотні кошти.
4. Назвіть джерела формування оборотних коштів.
5. Що становить собою нормування оборотних коштів? Перерахуйте основні принципи нормування.
6. Що таке норма і норматив оборотних коштів? Чим вони відрізняються?
7. Назвіть показники ефективності використання оборотних коштів.
8. Назвіть шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

2. Індикаторами впливу оборотних активів на фінансовий стан є коефіцієнти забезпечення власними оборотними коштами, покриття, швидкої та абсолютної ліквідності.

Яка відповідь правильна?

1. Склад оборотних коштів – це:
 - а) сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу;
 - б) частка вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів.
2. Норматив оборотних коштів – це:
 - а) грошовий вираз вартості мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей;
 - б) натуральний вираз мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей, що встановлений НП(С)БО.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Норма оборотних коштів визначає:
 - а) мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей і розраховується в днях запасу (у відсотках від обсягу виконаних робіт, у гривнях тощо);
 - б) максимальні запаси товарно-матеріальних цінностей і розраховується в місяцях запасу;
 - в) середні запаси товарно-матеріальних цінностей і розраховується в робочих тижнях запасу;
 - г) відстрочені запаси товарно-матеріальних цінностей і розраховується часом на доставку запасу.

2. Позичені оборотні кошти – це:
- дебіторська заборгованість та інші активи;
 - кредити банків, кредиторська заборгованість та інші пасиви;
 - депозити + пункт а);
 - залишок коштів на кінець року + пункт б).
3. Система організації оборотних коштів побудована на таких принципах:
- надання підприємствам самостійності щодо розпорядження, управління оборотними коштами та визначення планової потреби і розміщення оборотних коштів за окремими елементами й підрозділами;
 - раціональна система фінансування оборотних коштів за рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства та коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються: обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків;
 - контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних коштів на підставі аналізу ефективності кругообігу коштів, що використовуються, з метою прискорення їхнього обертання;
 - усе перелічене.
4. Процес визначення економічно обґрунтованої величини оборотних коштів підприємства, необхідних для нормальної діяльності, називається:
- формуванням оборотних коштів;
 - нормуванням оборотних коштів;
 - розкраданням оборотних коштів;
 - усі відповіді правильні.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Складові руху грошових коштів	Ознаки
1. Аналітичний метод розрахунку нормативів оборотних коштів (дослідно-статистичний)	А. Зводиться до розрахунку нормативів за кожним нормативним елементом в умовах досягнутого організаційно-технічного рівня виробництва. У практиці господарювання цей метод є основним
2. Коефіцієнтний метод	Б. Передбачає здійснення аналізу наявних товарно-матеріальних ресурсів з наступним їх коригуванням та вилученням із них надлишків
3. Метод прямого рахунку	В. Полягає в уточненні діючих нормативів (через коефіцієнти) відповідно до змін у виробництві в наступному періоді

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

1. Найчастіше в практиці розрахунку ліквідності в цілому оборотних активів і кожної їх групи застосовуються такі показники:

- коефіцієнт забезпечення власними коштами;
- коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів у майні підприємства.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно а, б і г	правильно а, б і в

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

2. За допомогою яких показників можна визначити потребу підприємства в оборотних коштах у незавершеному виробництві?

- тривалість виробничого циклу та коефіцієнт зростання витрат;

- б) одноденні витрати в незавершеному виробництві за планом IV кварталу за виробничою собівартістю;
в) кількість продукції, що випускається;
г) собівартість одиниці продукції.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

3. Які показники необхідні для нормування оборотних коштів у запасах готової продукції?

- а) норма запасу оборотних коштів щодо готової продукції;
б) одноденний випуск продукції в IV кварталі планового року за виробничою собівартістю;
в) середні залишки оборотних коштів на початок планового року;
г) випуск товарної продукції в плановому році.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

4. За допомогою яких показників можна визначити потребу підприємства в сировині, матеріалах, покупних напівфабрикатах?

- а) одноденних витрат конкретних видів сировини, матеріалів, розрахованих за виробничою собівартістю IV кварталу планового року;
б) собівартості одиниці продукції;
в) норм запасу в днях конкретних видів сировини, матеріалів;
г) обсягу реалізації продукції в плановому році.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Оборотні кошти постійно беруть участь у забезпеченні процесу виробництва й реалізації продукції у зв'язку з чим одночасно знаходяться на всіх стадіях кругообігу, **оскільки**, переходячи з грошової форми вартості в товарну, потім у виробничу, товарну і знову в грошову, забезпечують безперервну роботу підприємства.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

- Співвідношення між групами оборотних коштів у загальній їх вартості характеризує...
- Кошти, які постійно перебувають у розпорядженні підприємства і формуються за рахунок власних ресурсів (прибуток тощо), – це...
- Коефіцієнт обертання оборотних коштів дорівнює співвідношенню обсягу реалізованої продукції, грн до...
- Коефіцієнт завантаження оборотних коштів дорівнює співвідношенню середніх залишків оборотних коштів (днів) до...

Задачі

1. На початок планового року норматив оборотних коштів у ПрАТ «Укрвапно» становить 3045 тис. грн. При цьому структура розподілу потреби в оборотних коштах така: у виробничих – 80 %, невиробничих – 20 % від загальної потреби. Відповідно до виробничої програми планового року передбачається зростання обсягу виробництва в розмірі 7 % порівняно з показниками минулого року. У плановому році в результаті впровадження заходів щодо поліпшення використання оборотних коштів передбачається прискорення їх обертання на 5 %. Використовуючи економічний метод, визначте норматив оборотних коштів на плановий рік.

2. На кінець звітного року норматив оборотних коштів на ТОВ «Вектор» становить 534 тис. грн, у тому числі невиробничий норматив – 171 тис. грн. Використовуючи економічний метод, визначте норматив оборотних коштів на плановий рік, якщо в плановому році передбачається зростання виробничої програми на 10 %, прискорення обертання оборотних коштів на 10 %.

Ситуаційне завдання

Підприємство у звітному році реалізувало продукції на 9,3 млн грн за середньорічної вартості оборотних коштів – 4,1 млн грн. У плановому році реалізація збільшиться до 9,8 млн грн. Скільки додатково оборотних коштів потребує підприємство, якщо тривалість обороту оборотних коштів не зміниться? Які аналітичні припущення можна зробити? Як при цьому аналітик може використати знання прогностичного значення облікової ставки НБУ?

РОЗДІЛ 7. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою моделей, методів і показників, які відбивають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [19, с. 310]. Показники оцінки фінансового стану поділяються на наступні групи: ліквідності, фінансової стійкості, ефективності використання основних засобів і оборотних активів, рентабельності та ділової активності. Інформаційною базою оцінки фінансового стану підприємства є його офіційна фінансова звітність (баланс, звіти про фінансові результати, про рух грошових коштів і власний капітал) та оперативні дані.

Ліквідність характеризує потенційну здатність підприємства своєчасно реалізувати активи та отримати грошові кошти для погашення поточних зобов'язань. Вона визначається показниками миттєвої (абсолютної), швидкої та загальної ліквідності. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($КЛ_1$) характеризує готовність підприємства негайно розрахуватися за поточними зобов'язаннями:

$$КЛ_1 = \frac{\Gamma + \Phi I}{ПЗ},$$

де Γ – гроші та їх еквіваленти; ΦI – поточні фінансові інвестиції; $ПЗ$ – поточні зобов'язання і забезпечення.

Спроможність підприємства оперативно покривати потреби в ліквідності розраховується за формулою:

$$КЛ_2 = \frac{\Gamma + \Phi I + ДЗ}{ПЗ},$$

де $КЛ_2$ – коефіцієнт швидкої ліквідності; $ДЗ$ – дебіторська заборгованість.

Коефіцієнт загальної ліквідності або коефіцієнт покриття (КП) характеризує здатність підприємства погасити поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів:

$$КП = \frac{АО}{ПЗ},$$

де АО – оборотні активи.

Значення коефіцієнтів $КЛ_1$, $КЛ_2$, КП мають бути чисельно не менше 0,2, 0,5 та 2 відповідно. Фінансову стійкість підприємства визначають із застосуванням часткових та абсолютних показників. До часткових показників належать коефіцієнт фінансової незалежності, який визначає частку власного капіталу в балансі підприємства та коефіцієнт маневреності, що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів. Для розрахунку коефіцієнта фінансової незалежності (КН) використовується наступна формула:

$$КН = \frac{ВК}{ВБ},$$

де ВК – власний капітал; ВБ – валюта балансу (актив).

Коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ) розраховується наступним чином:

$$КМ = \frac{ВК - АН}{ВК},$$

де АН – необоротні активи.

Визначення фінансової стійкості підприємства із застосуванням коефіцієнтів КН і КМ, які чисельно мають бути не менше 0,5, доповнюється розрахунками забезпечення запасів і витрат власними та позиковими коштами. У залежності від ступеня такої забезпеченості розрізняють чотири типи фінансової стійкості підприємства, а саме: *абсолютну, нормальну, передкризовий фінансовий стан та кризовий фінансовий стан*. Стійкість визнається абсолютною, якщо власного оборотного капіталу достатньо для забезпечення запасів і витрат. Критерієм нормальної стійкості вважається забезпеченість запасів власними оборотними коштами та довгостроковими кредитами і позиками. Фінансовий стан визнається нестійким або передкризовим,

коли для забезпечення запасів і витрат використовуються окрім власного оборотного капіталу та довгострокових позикових джерел, також і короткострокові банківські кредити. Нарешті, коли для забезпечення запасів і витрат не вистачає зазначених джерел, фінансовий стан вважається кризовим, тобто підприємство знаходиться на межі банкрутства.

У системі оцінки фінансової стійкості доцільно також застосування показників, що характеризують ступінь покриття необоротних і низьколіквідних активів власним капіталом та довгостроковими пасивами:

$$K_{II}^I = \frac{ВК}{НА + З + НЛА},$$

$$K_{II}^{II} = \frac{ВК + ДК}{НА + З + НЛА},$$

де K_{II}^I – коефіцієнт покриття низьколіквідних активів власним капіталом;

K_{II}^{II} – коефіцієнт покриття низьколіквідних активів власним капіталом та довгостроковими кредитами; ВК – власний капітал; НА – необоротні активи; З – запаси; НЛА – інші низьколіквідні оборотні активи (з урахуванням специфіки підприємства); ДК – довгострокові зобов'язання.

Індикатори ефективності використання основних засобів і оборотних активів, які характеризують ділову активність підприємства, наведено в розд. 5 та 6 посібника. Загальну ефективність використання активів підприємства визначають показники рентабельності активів (ROA), рентабельності власного капіталу (ROE) та коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності (RE):

$$ROA = \frac{ФР}{ВБ} \cdot 100 \%, ROE = \frac{ФР}{ВК} \cdot 100 \%, RE = \frac{ФРОД}{ЧДР},$$

де ФР – чистий фінансовий результат (чистий прибуток);

ФРОД – фінансовий результат від операційної діяльності;

ЧДР – чистий дохід від реалізації.

Контрольні питання

1. Розкрийте сутність поняття «фінансовий стан підприємства».
2. У чому полягає головна мета оцінки фінансового стану підприємства?
3. Охарактеризуйте інформаційну базу оцінки фінансового стану підприємства.
4. На які групи поділяються показники оцінки фінансового стану підприємства?
5. Розкрийте сутність поняття ліквідності.
6. Які показники характеризують ліквідність?
7. Які активи вважаються низьколіквідними?
8. За допомогою яких показників вимірюється фінансова стійкість підприємства?
9. Як ліквідність і фінансова стійкість підприємства впливають на його платоспроможність?
10. Охарактеризуйте типи фінансової стійкості підприємства.
11. Чи достатньо для оцінки фінансової стійкості підприємства розрахунків забезпечення запасів і витрат власними та позиковими коштами?
12. Як розраховується рентабельність підприємства?

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Фінансовий стан підприємства характеризується системою моделей, методів і показників, які відбивають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.
 2. Фінансові інвестиції – це вкладення тимчасово вільних коштів у цінні папери, статутний капітал інших підприємств, а також розміщення таких коштів на депозитних рахунках банків.
 3. Маневреність власного капіталу – це показник, який характеризує частку власного капіталу, що використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладається в оборотні кошти.
- Яка відповідь правильна?*

1. Відношення власного капіталу до валюти балансу характеризує:
 - а) ліквідність;
 - б) фінансову стійкість.
2. Ліквідність підприємства – це:
 - а) його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх поточних зобов'язань;
 - б) незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Коефіцієнт швидкої ліквідності – це співвідношення:
 - а) суми активів до суми пасивів;
 - б) суми оборотних коштів до суми поточних зобов'язань;
 - в) суми грошових коштів та їх еквівалентів до суми поточних зобов'язань;
 - г) суми грошових коштів, їх еквівалентів, короткострокових фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості до суми поточних зобов'язань.
2. До якої групи показників належить показник маневреності власного капіталу?
 - а) прибутковості;
 - б) фінансової стійкості;
 - в) ліквідності;
 - г) ділової активності підприємства.
3. Коефіцієнт миттєвої ліквідності – це співвідношення:
 - а) суми активів до суми пасивів;
 - б) суми оборотних коштів до суми поточних зобов'язань;
 - в) суми грошових коштів, їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій до суми поточних зобов'язань;
 - г) суми грошових коштів, їх еквівалентів, короткострокових фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості до суми поточних зобов'язань.
4. Коефіцієнт миттєвої ліквідності зростає, якщо:

а) збільшуються поточні зобов'язання та незмінними залишається сума грошових коштів, їх еквівалентів та короткострокових фінансових інвестицій;

б) зменшуються поточні зобов'язання та зростає сума грошових коштів, їх еквівалентів і короткострокових фінансових інвестицій;

в) зростає дебіторська заборгованість та незмінними залишаються поточні зобов'язання;

г) збільшуються запаси готової продукції та незмінними залишаються поточні зобов'язання.

5. Знайдіть правильне визначення економічної сутності рентабельності:

а) абсолютна сума отриманого прибутку підприємства;

б) прибутковість виробництва й реалізації продукції;

в) перевищення виручки від реалізації продукції її собівартості;

г) перевищення прибутку від фінансових операцій збитків від указаних операцій.

Тестове завдання на відповідність складових частин

1. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа). Виберіть:

А – якщо фраза пов'язана лише з ознакою «А»;

Б – якщо фраза пов'язана лише з ознакою «Б»;

В – якщо фраза пов'язана і з ознакою «А», і з ознакою «Б»;

Г – якщо фраза не пов'язана ні з ознакою «А», ні з ознакою «Б».

Зміна показника	Ознаки фінансового стану
1. Зростання коефіцієнта фінансової маневреності	А. Ліквідність зростає
2. Зростання коефіцієнта абсолютної ліквідності	Б. Фінансова стійкість зростає
3. Зростання довгострокової дебіторської заборгованості	В. Обидві ознаки (А і Б)
4. Зростання поточних зобов'язань	Г. Жодна з ознак (ні А, ні Б)
5. Зростання прибутку	–

Відповідь (необхідно вписати для кожної фрази одну з 4-х літер): А, Б, В, Г.

2. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Рядок балансу	Групи активів
1. Основні засоби	А. Високоліквідні активи
2. Дебіторська заборгованість	Б. Ліквідні активи
3. Виробничі запаси	В. Найменш ліквідні активи
4. Грошові кошти та їх еквіваленти	Г. Необоротні активи
–	Д. Нематеріальні активи

Відповідь (вписати для кожного рядку балансу одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

3. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа). Виберіть:

А – якщо фраза пов'язана лише з ознакою «А»;

Б – якщо фраза пов'язана лише з ознакою «Б»;

В – якщо фраза пов'язана і з ознакою «А», і з ознакою «Б»;

Г – якщо фраза не пов'язана ні з ознакою «А», ні з ознакою «Б».

Зміна показника	Ознаки фінансового стану
1. Чистий прибуток зростає	А. Рентабельність активів зростає
2. Власний капітал зменшується через збитки	Б. Рентабельність власного капіталу зростає
3. Задля збільшення обсягів виробництва залучено кредит	В. Обидві ознаки (А і Б)
4. За результатами додаткової емісії акцій на суму 100 тис. грн зменшено кредиторську заборгованість на 120 тис. грн за незмінного прибутку	Г. Жодна з ознак (ні А, ні Б)
5. Чистий прибуток зменшується	–

Відповідь (необхідно вписати одну з 4-х літер): А, Б, В, Г.

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

Інформаційною базою розрахунку показника рентабельності активів є:

- а) баланс;
- б) звіт про фінансові результати;
- в) звіт про рух грошових коштів;
- г) звіт про власний капітал.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестові завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

1. Оцінка фінансової стійкості підприємства за абсолютними показниками здійснюється шляхом визначення джерел фінансування запасів, **оскільки** запаси вважаються найменш ліквідною частиною оборотних активів.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

2. Збільшення дебіторської заборгованості підприємства призводить до зростання коефіцієнта швидкої ліквідності, **оскільки** сума дебіторської заборгованості входить у чисельник формули показника швидкої ліквідності.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

3. Зниження ставки податку на прибуток сприяє зростанню рентабельності активів, **оскільки** рентабельність активів визначається відношенням чистого прибутку до суми активів підприємства.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності дорівнює відношенню власного капіталу до...

2. Коефіцієнт покриття дорівнює співвідношенню оборотних активів до...

Задачі

1. За даними балансу підприємства оборотні активи становлять – 200000 грн, у тому числі грошові кошти – 54600 грн; поточні зобов'язання – 182000 грн. Чи задовільні значення коефіцієнта абсолютної ліквідності та загального коефіцієнта покриття?

2. Прибуток підприємства до оподаткування становить – 70000 грн; власний капітал – 900000 грн. Значення коефіцієнта фінансової незалежності дорівнюється 0,5. Визначить рентабельність активів і власного капіталу.

3. Підприємство планує забезпечити в наступному році нормальну фінансову стійкість. Значення коефіцієнта покриття низьколіквідних активів власним капіталом та довгостроковими кредитами заплановано на рівні 1. Вартість необоротних активів має становити – 15 млн грн, низьколіквідних

активів – 10 млн грн, а розмір власного капіталу – 24,5 млн грн. Розрахуйте необхідну суму довгострокового позикового капіталу підприємства в плановому році.

Ситуаційне завдання

За даними балансу публічного акціонерного товариства оцінити стан його ліквідності та фінансової стійкості. Обґрунтувати шляхи розв’язання виявлених проблем з урахуванням очікуваних змін інституціонального середовища.

РОЗДІЛ 8. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Кредитування підприємств базується на принципах терміновості, зворотності, платності, цільового характеру та забезпеченості кредиту. В Україні кредитні відносини регулюються Господарським і Цивільним кодексами [21; 22], Законами «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [23] та «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР [24], а також Постановою правління НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 р. № 351 [25]. Підприємства використовують банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту.

Банківське кредитування підприємств. За строками користування банківські кредити поділяються на *короткострокові* (до одного року), *середньострокові* (до трьох років) та *довгострокові* (понад три роки). За способом забезпечення банківські кредити класифікуються наступним чином: *забезпечені заставою* (майном, майновими правами, цінними паперами); *гарантовані* (банками, фінансами чи майном третьої особи); *з іншим забезпеченням* (поручительство, свідоцтво страхової організації); *незабезпечені* (бланкові). Залежно від ступеня ризику розрізняють *стандартні кредити* та *кредити з підвищеним ризиком*.

За методами надання банківські кредити поділяються на такі: *кредити в разовому порядку*; *відповідно до відкритої кредитної лінії* (згоди банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу, без проведення додаткових спеціальних переговорів); *контокорентні*. За ознакою способу погашення банківські кредити класифікуються таким чином: *погашаються одним платежем*; *декількома платежами протягом дії кредитного договору*; *достроково*

(за вимогою кредитора або за заявою позичальника); з *регресією платежів*.

Підставою для надання кредиту є кредитний договір, що укладається в письмовій формі між кредитором і позичальником та визначає їхні зобов'язання й відповідальність. У договорі визначається мета, сума, строк та умови надання кредиту, порядок його повернення, забезпечення зобов'язань позичальника, обов'язки, права і відповідальність сторін, величина та тип процентної ставки (фіксована або змінювана). Розмір відсоткових ставок за кредитом та порядок їхньої сплати залежать від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту й пропозиції, строку користування кредитом, облікової ставки НБУ та інших факторів. Рішення щодо надання кредиту приймається банком після оцінки кредитоспроможності позичальника й прогнозу ризику неповернення кредиту [25]. Сума кредиту визначається залежно від його цільового призначення.

Кредити не надаються на покриття збитків і на формування та збільшення зареєстрованого капіталу позичальника. Банк протягом усього строку дії кредитного договору контролює виконання його умов позичальником, а також цільове використання кредиту, повноту й своєчасність його погашення. У разі порушення умов кредитного договору позичальником банк може достроково розірвати кредитний договір і застосувати штрафні санкції.

Як правило, банки надають своїм клієнтам можливість користуватись різними видами кредитів та послугами кредитного характеру. Крім строкового кредиту, який надається повністю після укладення кредитної угоди, та кредитної лінії банки надають своїм клієнтам можливість користуватись конткорентним кредитом (овердрафтом), урахуванням векселів (обліковий кредит) і послугами кредитного характеру.

Овердрафт – це короткостроковий кредит, який надається банком у національній чи в іноземній валюті надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в межах завчасно

обумовленої суми (ліміту) шляхом дебетування його рахунку. Оскільки цей вид кредиту належить до найбільш ризикованих для банку, за користування ним установлюються збільшені відсотки. Овердрафт не має цільового характеру, не вимагає надання техніко-економічного обґрунтування й забезпечення, а також відкриття додаткового позикового рахунку (платежі здійснюються безпосередньо з поточного рахунку). Ліміт кредиту, як правило, становить 10 % – 30 % від суми середньомісячних надходжень на поточні рахунки клієнта в банку за певний період залежно від його кредитоспроможності.

Обліковий кредит – це короткостроковий кредит, який надається банком клієнтові шляхом придбання (урахування) векселів до настання строку платежу за ними і сплати пред'явникові номінальної вартості векселів зі знижкою (дисконтом). До обліку приймаються прості та переказні векселі з оплатою на визначену дату чи через певний час з моменту складання або подання. Передача векселів здійснюється на підставі відповідного договору між банком та останнім векселедержателем шляхом індосаменту на користь банку або бланкового індосаменту. Векселі приймаються до обліку за умови їхньої високої ліквідності. Розмір дисконтної ставки визначається за угодою сторін з урахуванням облікової ставки НБУ та депозитних ставок банку. У разі неспроможності трасанта оплатити вексель при поданні його банком у встановлений строк відповідальність за зобов'язаннями несуть пред'явник векселя та попередні індосанти.

До послуг кредитного характеру, які надають банки, належать *акцептний* і *авальний кредити* та *факторинг*. Сутність *акцептного кредиту* полягає в тому, що банк акцептує тратту, інкасовану підприємством-позичальником до строку її оплати, і стає першим боржником за цим переказним векселем. Таким чином, акцептний кредит надається не в грошовій формі. Це гарантія векселедержателю оплатити вексель у визначений термін. Акцептований банком вексель розглядається кредиторами векселедержателя як більш надійний платіжний засіб.

Умовою акцептного кредиту є внесення клієнтом до настання строку погашення векселя певного покриття, як правило в грошовій формі.

Призначення *авального кредиту* – забезпечити виконання зобов'язань клієнта, якщо він не може виконати їх самостійно. Кредит виступає у формі вексельного поручительства банку за зобов'язаннями клієнта перед третіми особами. На відміну від акцептного кредиту, авальний передбачає не солідарну, а субсидіарну (додаткову) відповідальність банку, за якою вимога може бути звернена на нього тільки за невиконання її підприємством-платником. За надання авального кредиту сплачуються комісійні, які визначаються у відсотках від суми поручительства і залежать від строку дії договору авального кредитування, платоспроможності одержувача кредиту, рівня ризику та наданого забезпечення.

Факторинг становить собою придбання банком (фактором) у клієнта права вимоги виконання зобов'язань у грошовій формі третьою особою за відвантажені товари або надані послуги. Фактор, як правило, надає постачальникові до 85 % від суми дебіторської заборгованості відразу після відвантаження товару (до настання строку платежу), за вирахуванням комісійних, після остаточного виконання зобов'язань покупцями. Фактор відшкодовує свої витрати за рахунок наступних надходжень від покупців. Факторингові комісії мають дві складові: комісії безпосередньо за фінансування продавця в річних відсотках та комісії за адміністративне управління дебіторською заборгованістю й страхування ризику неплатежу, які визначаються у відсотках до обороту за факторною угодою.

Розрізняють внутрішній факторинг, коли всі учасники комерційної операції знаходяться в тій самій країні, та зовнішній факторинг, який передбачає, що одна зі сторін факторингової угоди перебуває за кордоном. У класичній формі зовнішнього факторингу, крім покупця, продавця і його банку (експорт-фактора) бере участь банк покупця (імпорт-фактор). Існує ще декілька ознак класифікації факторингових операцій.

За способом повідомлення дебіторів підприємства розрізняють *відкритий* і *закритий факторинг*. На відміну від відкритого факторингу, закритий передбачає, що інформація про відступлення дебіторської заборгованості продавця банку залишається конфіденційною, за винятком випадку порушення покупцем умов контракту. За закритим факторингом банк здійснює тільки фінансування і / або приймає на себе ризики неплатежу. За адміністративне управління дебіторською заборгованістю відповідає продавець.

За формою взаємовідносин підприємства й банку розрізняють факторинг з правом регресу і без такого права. При факторингу з правом регресу, у разі неплатежу з боку покупця, банк вимагатиме від продавця повернення коштів, що надані відповідно до факторингової угоди. Факторинг без права регресу передбачає прийняття банком усього ризику щодо платежу.

За ознакою повноти надання послуг факторинг поділяється на *повний* і *частковий*. *Повний* включає, крім фінансування, повне адміністративне управління банком дебіторською заборгованістю клієнта. Факторингова угода може поширюватися на всю реалізовану клієнтом банку продукцію або тільки на її частину. Крім того, розрізняють *факторинг з попередньою оплатою* і *без неї*.

Привабливість факторингових послуг для підприємства полягає у зменшенні ризику неплатежів з боку дебіторів і вивільненні власних оборотних коштів за рахунок короткострокового банківського кредиту. Однак вартість факторингових послуг порівняно висока.

Небанківське кредитування. *Комерційний кредит* – це товарна форма кредиту, яка характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності. Об'єктом комерційного кредиту є реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги, щодо яких продавцем надається відстрочка кінцевого розрахунку на визначений строк та під процент. Незалежно від часу погашення заборгованості право власності на товари або результати робіт (послуг) переходить від продавця до покупця

в момент підписання договору або в момент їхнього фізичного отримання.

Комерційний кредит може оформлюватися за допомогою векселя або відповідного договору сторін. У разі оформлення відстрочки платежу векселем погашення кредиту може здійснюватися шляхом сплати боржником за векселем, передачею векселя іншій юридичній особі або переоформленням комерційного кредиту на банківський. Застосування на практиці знайшли такі види комерційного кредиту: з фіксованим терміном погашення; з погашенням після фактичної реалізації позичальником одержаних товарів; за відкритим рахунком (постачання наступної партії товарів здійснюється до моменту погашення попередньої заборгованості).

Лізинговий кредит – це форма майнового кредиту, яка визначає відносини між юридичними особами з приводу оренди рухомого й нерухомого майна та укладання лізингової угоди. За договором фінансового лізингу лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі). Лізингові платежі містять: суму відшкодування вартості об'єкта лізингу, що амортизується; суму, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит згідно з лізинговою угодою; винагороду лізингодавцю за отримане в лізинг майно; відшкодування страхових платежів (у разі складання договору страхування об'єкта лізингу); інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

Іпотечний кредит – це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна (виробничих та житлових будинків, споруд, земельних ділянок тощо), яке є об'єктом власності позичальників або їх поручителів. Кредиторами з іпотеки можуть бути банки або спеціальні іпотечні компанії. Предмет іпотеки не повинен бути об'єктом застави за іншою угодою.

Контрольні питання

1. За якими ознаками класифікуються банківські кредити?
2. Як перевіряється банком кредитоспроможність позичальника?
3. Розкрийте сутність облікового кредиту.
4. Які послуги кредитного характеру надаються банками своїм клієнтам?
5. Чим відрізняється авальний кредит від акцептного?
6. Що входить до поняття «факторинг»?
7. Як класифікуються факторингові операції?
8. У чому полягає сутність комерційного кредиту?
9. Що входить до складу лізингових платежів?
10. Розкрийте порядок укладання й виконання угоди про фінансовий лізинг.
11. У чому полягає сутність іпотечного кредиту?

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Короткостроковий кредит надається на тимчасові потреби терміном до трьох років.
2. Факторинг – це фінансовий лізинг.

Яка відповідь правильна?

1. У склад платежів за фінансовим лізингом:
 - а) входить компенсація об'єкта лізингу;
 - б) не входить компенсація об'єкта лізингу.
2. Усі види кредитних операцій належать:
 - а) до активних банківських операцій;
 - б) до пасивних банківських операцій.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Кредитна лінія – це:

а) оформлена договором згода банку чи об'єднання банків надавати позичальникові кредити протягом певного часу до певної величини (ліміту, кредиту);

б) кредит на поповнення власних обігових коштів;

в) межа, яка встановлює максимальні й мінімальні розміри та терміни видачі кредиту одному позичальнику;

г) ліміти видачі кредитів.

2. Авальний кредит – це:

а) кредит, який надається банками у вигляді гарантійної послуги;

б) офіційне повідомлення про виконання розрахункової послуги;

в) різновид споживчого кредиту, де гарантами виступають члени колективу;

г) кредит, який надається одним підприємством іншому.

3. На які цілі забороняється видача кредитів?

а) на покриття поточних витрат підприємств;

б) на покриття збитків від господарської діяльності;

в) на придбання об'єктів приватизації;

г) на придбання цінних паперів.

4. Для визначення ймовірності дефолту боржника-юридичної особи (крім боржника за кредитом під інвестиційний проект) банк здійснює оцінку фінансового стану боржника-юридичної особи шляхом:

а) розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника;

б) визначення показників його фінансової стійкості й ліквідності та порівняння їх з міжнародними нормативами;

в) визначення показників його фінансової стійкості й ліквідності та порівняння їх із галузевими нормативами;

г) екстраполяції тренда значень прибутку (збитку) боржника в попередньому п'ятирічному періоді.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Фінансові показники, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника-юридичної особи	Характеристика
1. Показник маневреності робочого капіталу	А. Ефективність використання активів підприємства
2. Показник рентабельності активів до оподаткування	Б. Частка оборотних активів, непокритих поточними зобов'язаннями
3. Показник оборотності робочого капіталу	В. Співвідношення оборотних активів, непокритих поточними зобов'язаннями та чистого доходу
4. Показник валової рентабельності	Г. Ефективність основної діяльності підприємства

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеннями відповідями «правильно-неправильно»

До видів банківського кредиту та банківських послуг кредитного характеру належать:

а) акцептний кредит;

б) обліковий кредит;

в) лізинг;

г) комерційний кредит.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно а і в	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Кредитоспроможність підприємства в перший рік його існування оцінюється нижче за однакових інших умов, **оскільки** згідно зі ст. 161 Постанови Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» клас такого боржника визначається не вище п'ятого класу (у разі кредитування інвестиційного проєкту – третього).

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

- Відсоткову ставку за користування бюджетними позиками в Україні встановлює...
- Предметом договору фінансового лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до...

Задачі

1. Норматив оборотних коштів для сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів на підприємстві складає 150000 грн. За даними бухгалтерського обліку вартість сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів на складі – 200000 грн, у тому числі вартість непотрібних для виробництва матеріалів – 20000 грн. Вартість матеріалів у путі – 50000 грн. Визначить розмір кредиту під понаднормативні запаси.

2. На підставі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника-юридичної особи встановлено його

відповідність другому фінансовому класу. До якого фінансового класу буде віднесено банком цього боржника в разі наявності факту прострочення сплати їм боргу на 62 дні?

3. Яку суму отримає пред'явник векселя номіналом 100 тис. грн і датою платежу 1 грудня поточного року, якщо банк облікує його 1 жовтня за ставкою 12 %?

4. Підприємство отримало від постачальника товар вартістю 100 тис. грн у кредит за ставкою 10 % річних і з відстроченням кінцевого розрахунку на один рік за умови погашення кредиту рівними частинами щоквартально. Постачальник згоден нараховувати проценти на суму заборгованості, що сплачується йому підприємством, і одержувати їх разом із щоквартальними сумами погашення кредиту. Як у такому разі оформити комерційний кредит векселями і яку суму заплатити підприємство постачальнику загалом?

5. Лізингоодержувач на умовах фінансового лізингу отримує на шість років обладнання вартістю 100 тис. грн. Лізинговою угодою передбачається щорічна виплата лізингових платежів. Лізингодавцю надано банківський кредит на купівлю об'єкта лізингу на строк лізингової угоди в сумі 100 тис. грн під 25 % річних. Річна норма амортизації – 20 %, винагорода лізингодавцю – 3 % від суми лізингової угоди, щорічний страховий платіж – 2,5 %. Складіть таблицю розрахунку лізингових платежів.

Ситуаційне завдання

Для реалізації завдань фінансового плану Публічне акціонерне товариство (ПАТ) має потребу у збільшенні оборотних коштів на 10 %. З цією метою прийнято рішення щодо залучення банківського кредиту терміном на 10 міс. На підставі даних фінансової звітності ПАТ і Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями розрахувати інтегральний показник фінансового стану ПАТ та визначити фінансовий клас позичальника.

Виявити чинники, які негативно впливають на кредитоспроможність ПАТ, і запропонувати та обґрунтувати програму його заходів щодо зменшення вартості позикового капіталу. Джерелом інформації для виконання ситуативного завдання є річна фінансова звітність емітентів цінних паперів у загальнодоступній інформаційній базі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (<https://smida.gov.ua/>).

РОЗДІЛ 9. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Зміст і методи фінансового планування. Фінансове планування – це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування й напрямками їхнього цільового використання згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства в плановому періоді. Метою фінансового планування є забезпечення платоспроможності й фінансової стійкості підприємства, створення умов для ефективного використання ресурсів. Фінансове планування здійснюється в системі стратегічного планування, яке становить собою аналітико-прогнозний процес управління розробкою та виконанням планів досягнення стратегічних орієнтирів підприємства на основі безперервного контролю й оцінювання змін його зовнішнього та внутрішнього середовища.

Складовою стратегічного планування є розробка альтернативних варіантів фінансової стратегії підприємства у формі програм фінансування його розвитку, які визначають обґрунтовані довгострокові цілі фінансової діяльності, джерела й методи їх фінансового забезпечення. У рамках загальної фінансової стратегії розробляються стратегії залучення інвестицій та кредитних ресурсів, реалізації дивідендної політики, санації, розвитку фінансової служби тощо [26; 27]. Основою формування фінансової стратегії є визначення оптимальної структури капіталу. За результатами розробки фінансової стратегії можуть вноситися певні корективи в загальну та продуктово-товарні стратегії підприємства.

За ознакою часового горизонту фінансове планування поділяється на *перспективне*, *поточне* та *оперативне*. У процесі перспективного планування на основі аналізу й узагальнення наявної інформації здійснюється моделювання тенденцій розвитку і можливих варіантів змін фінансового стану підприємства в трьох – п'ятирічній перспективі. Результати прогнозування

формалізуються в трьох основних документах: прогнозі балансу підприємства за роками перспективного планування, прогнозі фінансових результатів та руху грошових коштів.

Прогнозний баланс відображає активи, зобов'язання і власний капітал підприємства. Прогноз фінансових результатів містить інформацію про ймовірні доходи, витрати, прибутки й збитки від діяльності підприємства у визначеній перспективі. Прогноз руху грошових коштів відображає зміни, що відбуватимуться в грошових коштах підприємства та їх еквівалентах у результаті операційної, інвестиційної й фінансової діяльності.

Перспективні фінансові плани конкретизуються в процесі поточного фінансового планування. Поточний фінансовий план розробляється на рік з розбивкою за кварталами і містить плановий баланс, план фінансових результатів та план руху грошових коштів. Ці плани, як і перспективні прогнози, за формою й змістом мають відповідати формам офіційної фінансової звітності. Прогнози доцільно складати за укрупненими реквізитами цих форм.

Фінансове планування здійснюється за допомогою нормативного, розрахунково-аналітичного та балансового методів, а також економіко-математичного моделювання. *Нормативний метод* полягає в тому, що фінансові надходження й витрати визначаються на основі державних або внутрішніх норм і нормативів (ставок податків, зборів і внесків, норм амортизаційних нарахувань та витрат сировини й матеріалів, цін, нормативів оборотних коштів тощо). *Розрахунково-аналітичний метод* передбачає визначення планових показників на підставі аналізу фінансових результатів звітного (базового) періоду і прогнозу їхніх змін. *Балансовий метод* полягає в зіставленні й ув'язці підсумкових доходів і витрат та визначенні джерел їх надходжень і покриття.

Економіко-математичне моделювання передбачає використання оптимізаційних, кореляційних регресійних, факторних, функціональних та інших математичних моделей

з метою розрахунку планових фінансових показників. Оптимізаційні моделі передбачають максимізацію абсолютних і відносних показників прибутку (доходу) або мінімізацію витрат за наявності певних обмежень. Статистичні й функціональні моделі відображають кількісну залежність фінансових показників від факторів, які впливають на них, наприклад, залежність прибутку від асортиментних змін, витрат, рівня інфляції, цін тощо.

Фінансовий план як складова частина бізнес-плану.

З метою обґрунтування техніко-економічних рішень, залучення інвестицій та позикового капіталу розробляються бізнес-плани, які об'єднують перспективне і поточне планування, адже бізнес-план складають на 3-5 років із щомісячною деталізацією першого року реалізації проекту. *Бізнес-план* – це планово-аналітичний документ, який подає основні комерційні й фінансові аспекти інвестиційного проєкту, аналіз проблем, які виникають, і методи їх розв'язання, показники-індикатори фінансового стану.

Бізнес-план розробляється для розв'язання таких проблем: розробки стратегії розвитку підприємства за нових умов господарювання; складання інвестиційних проєктів; підготовки проєктів емісії акцій, облігацій та інших цінних паперів.

Структуру бізнес-плану складають наступні розділи: загальні положення, реквізити підприємства, резюме, характеристика підприємства, загальні дані щодо інвестиційного проєкту, опис продукції (робіт, послуг), аналіз ринку й план маркетингу, план виробництва, вплив виробництва на навколишнє середовище, фінансовий план, оцінка ризику, додатки. Фінансовий план як розділ бізнес-плану містить такі складові: прогноз обсягів реалізації продукції (робіт, послуг), прогноз руху грошових коштів, прогноз фінансових результатів та розрахунок точки беззбитковості.

Оперативне фінансове планування. На підприємстві необхідно здійснювати повсякденний контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів, виконанням

фінансового плану. З цією метою організовується оперативне фінансове планування. Воно полягає в складанні балансу надходження коштів (оперативного фінансового плану) і платіжного календаря. Баланс надходження коштів містить інформацію про тимчасове вивільнення коштів або їхній дефіцит. На підставі цієї інформації приймаються оперативні рішення щодо поповнення депозитних рахунків, придбання ліквідних цінних паперів або, навпаки, про залучення короткострокових кредитів.

Платіжний календар (див. дод. В) розробляється на квартал з розбивкою за місяцями або на місяць з розбивкою за декадами. На відміну від річного фінансового плану, він складається не за кінцевими показниками, а за всіма поточними грошовими надходженнями й витратами підприємства за вказані вище проміжки часу. За допомогою платіжного календаря конкретизується поточний фінансовий план, забезпечується акумуляція коштів для виконання розрахункових та платіжних зобов'язань, з'ясовуються причини недовиконання плану грошових надходжень, готуються заходи щодо підвищення платоспроможності підприємства.

Фінансове планування у збалансованій системі показників. Концепція збалансованої системи показників (*Balanced Scorecard* або *BSC*), розроблена Робертом Капланом і Девідом Нортон, виявилась, як доводить практика її використання, доволі ефективним інструментом подолання обмеженості класичної методології розробки і реалізації корпоративних стратегій [28]. *BSC* зорієнтована на інтегровані критерії, що характеризують не тільки фінансові перспективи діяльності підприємства, які залишаються пріоритетними, але також якість співпраці з клієнтами, внутрішні бізнес-процеси та навчання й розвиток персоналу. Кожна складова (перспектива) *BSC* становить собою значиму для підприємства сферу діяльності та містить відповідні цілі, показники, завдання та ініціативи, що об'єднані причинно-наслідковими взаємозв'язками, і зорієнтовані на оптимізацію узагальнюючого фінансового індикатора,

наприклад економічного прибутку, економічної доданої вартості (*EVA*), акціонерної доданої вартості (*SVA*) тощо [26].

З метою забезпечення корпоративного розвитку, збалансованого в економічному, соціальному та екологічному вимірах, тобто сталого розвитку, фінансове планування має стати складовою інтегральної системи забезпечення корпоративної стійкості. У фаховій літературі вона позначається аббревіатурою *SBSC* (*The Sustainability Balanced Scorecard*), що, по суті, відповідає терміну «збалансована система показників сталого розвитку». Стратегічне бачення цілей суб'єкта господарювання та зміст *SBSC* мають змінюватися в процесі формування системи фінансових механізмів сталого розвитку [29, с. 351–379]. Фінансові цілі стратегічного управління залишаються головними, утім на кожному етапі вдосконалення фінансових механізмів посилюється акцент на довготермінових результатах.

З розвитком фінансових механізмів мають відбуватися наступні трансформації конфігурації збалансованої системи показників та змісту її перспектив. Клієнтська складова має перетворитися в перспективу «Зовнішні стейкхолдери», а «Навчання і розвиток» – у корпоративну соціальну перспективу, спрямовану на забезпечення необхідної кваліфікації персоналу, трудової мотивації, гідних умов праці та її оплати, захисту прав міноритарних акціонерів. Перспектива «Внутрішні бізнес-процеси» орієнтуватиметься на підвищення корпоративних екологічних і соціальних стандартів. У перспективу «Фінанси» буде доцільно включити показники, що характеризують її зв'язок з результатами корпоративного розвитку в екологічному і соціальному вимірах, та випереджаючі індикатори (інвестиційна привабливість підприємства для соціально відповідальних інституційних інвесторів, інтегральний показник кредитоспроможності тощо), які визначають імовірність досягнення протягом періоду середньострокового планування цільових фінансових результатів. Має робитися акцент на розробці завдань та ініціатив, спрямованих на забезпечення стабільного зростання вартості бізнесу в довготерміновій перспективі.

Контрольні питання

1. Сформулюйте визначення фінансового планування та його мету.
2. Як класифікуються фінансові плани за ознакою горизонту планування?
3. Охарактеризуйте складові фінансової стратегії.
4. Чому оптимізація капіталу вважається найважливішою складовою процесу розробки фінансової стратегії?
5. Охарактеризуйте методи фінансового планування.
6. Розкрийте зміст перспективного фінансового планування на підприємстві.
7. Охарактеризуйте зміст і значення фінансового плану в структурі бізнес-плану.
8. Що становить собою поточний фінансовий план і як він розробляється?
9. Розкрийте зміст оперативного фінансового планування на підприємстві.
10. Обґрунтуйте доцільність планування фінансових показників у системі збалансованих показників.

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Фінансове планування за ознакою терміну планування поділяють на перспективне, поточне та оперативне.
2. Метою фінансового планування є забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості підприємства, створення умов для ефективного використання ресурсів.
3. Використовуючи нормативний спосіб фінансового планування, планові показники розраховуються на основі значень цих показників у звітному періоді та планового ефекту заходів щодо їх поліпшення.

Яка відповідь правильна?

1. Ліквідація боргів шляхом викупу підприємством акцій власної емісії та подальшого продажу акцій є складовою:

- а) стратегії розміщення акцій;
 - б) стратегії рефінансування.
2. У процесі стратегічного фінансового планування розробляються:
 - а) фінансова стратегія, яка є жорстко детермінованою;
 - б) альтернативні фінансові стратегії.
 3. Структура прогнозного балансу підприємства є:
 - а) тотожною структурі балансу, який розробляється в процесі поточного фінансового планування;
 - б) менш деталізованою.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Поточний фінансовий план складається на термін:
 - а) до одного місяця;
 - б) на плановий рік;
 - в) на два і більше років;
 - г) щонайменше на три роки.
2. Результатом перспективного фінансового планування не є розробка документа:
 - а) прогноз звіту про прибутки та збитки;
 - б) прогноз руху грошових коштів;
 - в) прогноз балансу активів та пасивів підприємства;
 - г) платіжний календар.
3. Оперативне фінансове планування передбачає розробку:
 - а) прогнозу доходів і витрат грошових коштів;
 - б) платіжного календаря;
 - в) планового балансу активів і пасивів підприємства;
 - г) прогнозу звіту про прибутки та збитки.
4. До перспектив збалансованої системи показників (BSC), розробленої Робертом Капланом і Девідом Нортонем не включаться:
 - а) фінансова перспектива;
 - б) перспектива внутрішніх бізнес-процесів;

- в) екологічна перспектива;
- г) перспектива клієнтів.
- 5. Збалансована система показників сталого розвитку (SBSC):
 - а) має на меті забезпечення збалансованого корпоративного розвитку в економічному, соціальному та екологічному вимірах;
 - б) має на меті забезпечення стабільних темпів зростання прибутку підприємства;
 - в) має на меті підтримання рівня рентабельності активів;
 - г) синонім збалансованої системи показників.

Тестове завдання на відповідність складових частин

1. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Види перспективного фінансового планування	Планові показники
1. Прогноз балансу підприємства за роками перспективного планування	А. Вартість необоротних активів
2. Прогноз фінансових результатів	Б. Собівартість реалізованої продукції
3. Прогноз руху грошових коштів	В. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності
—	Г. Залишок коштів на кінець року
—	Д. Власний капітал

2. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Фінансові стратегії	Змістові складові
1. Стратегія кредитування	А. Визначення співвідношення простих і привілейованих акцій
2. Стратегія розміщення акцій	Б. Емісія облігацій підприємства
3. Стратегія рефінансування	В. Рефінансування дебіторської заборгованості за допомогою факторингу
—	Г. Визначення курсу емісії акцій

Тестові завдання, побудовані за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

1. 3-поміж складових фінансового плану в структурі бізнес-плану є:

- а) баланс грошових надходжень і витрат;
- б) аналіз конкурентного середовища;
- в) розрахунок точки беззбитковості;
- г) аналіз галузі, де реалізується проект.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і в

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

2. Фінансова стратегія підприємства:

- а) формується в умовах невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища;
- б) забезпечує стовідсоткове передбачення значень фінансових показників;
- в) постійно уточнюється в процесі діяльності підприємства;
- г) містить стандартний перелік заходів тактичного характеру.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і в

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестові завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

1. Економіко-математичне моделювання широко використовується в процесі фінансового планування, **оскільки**

вони уможливають кількісне визначення впливу на цільові фінансові показники факторів, які характеризують певні економічні закономірності.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

1. Фінансове планування – це процес визначення необхідного обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування й напрямками...
2. Найважливішою змістовною складовою фінансової стратегії є оптимізація структури...
3. За допомогою платіжного календаря конкретизується...

Задачі

1. Як вплинуть на поточний план фінансових результатів підприємства малотоннажного суднобудування заходи щодо зменшення сукупних прямих матеріальних витрат на 750 тис. грн, зменшення плати за розрахунково-касове обслуговування підприємства на 90 тис. грн; підвищення сукупних витрат на оплату праці судноскладальників і зварювальників на 500 тис. грн, на дослідження ринку – на 100 тис. грн; збільшення доходів від операційної оренди активів на 320 тис. грн, від володіння пакетом акцій дочірнього підприємства – на 110 тис. грн та облігаціями – на 50 тис. грн.

2. Звітний баланс суднобудівного підприємства надано в дод. Г. Як виглядатиме плановий баланс на наступний рік, якщо:

- річний чистий прибуток заплановано в розмірі 15700 тис. грн;
- корпоративна дивідендна стратегія передбачає спрямування 10 % чистого прибутку на виплату дивідендів;
- резервний капітал у плановому році має бути поповнений на величину, що становить 5 % чистого прибутку;
- решту чистого прибутку планується використати наприкінці року на фінансування придбання основних засобів;
- амортизація нематеріальних активів та основних засобів у плановому році становитиме відповідно 2 тис. грн та 8475 тис. грн.

3. За даними платіжного календаря (див. дод. В) зробіть висновки про зміни фінансового стану підприємства протягом звітного кварталу, визначте причини цих змін та запропонуйте необхідні напрямки роботи щодо поліпшення фінансових показників.

Ситуаційне завдання

Суднобудівне підприємство має організаційно-правову форму публічного акціонерного товариства. Його баланс наведено в дод. Г. Нарахування амортизації здійснюється прямолінійним методом. Остання емісія акцій відбулася 10 років тому. Дивіденди не сплачувались. Проект загальної стратегії підприємства передбачає збільшення частки ринку, що вимагає інвестицій в оновлення й удосконалення основних засобів у наступному році в розмірі 70 млн грн.

Охарактеризуйте базові положення фінансової стратегії, яка дозволяє забезпечити зазначену потребу в залученні фінансових ресурсів. Чи необхідно за результатами фінансових розрахунків вносити певні корективи в проект загальної стратегії підприємства?

РОЗДІЛ 10. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Податки – це обов’язкові платежі, що встановлюються державою для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат.

Податкове законодавство України становить собою сукупність нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері справляння податків і зборів. Загальні принципи оподаткування, підстави виникнення, зміни та припинення відносин власників і держави щодо оплати податків і зборів, форми й методи податкового контролю, відповідальність за порушення податкових зобов’язань – усе це знаходить своє відображення в Податковому кодексі України (ПКУ) [20].

Обов’язкові платежі перераховуються до державного та місцевих бюджетів. Вони можуть здійснюватися в кількох формах: податки, плата за ресурси, цільові відрахування.

Суспільне призначення податків виявляється в тих функціях, які вони виконують. У спеціальній літературі називають різні функції податків. Найбільш поширеним є погляд, що податки виконують дві основні функції – *фіскальну* та *регулюючу*.

Фіскальна функція податків полягає в мобілізації коштів у розпорядження держави та формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій держави. Вона реалізується через розподіл частини валового національного продукту.

Фіскальна функція є дуже важливою для характеристики податків, їхнього суспільного призначення. Для реалізації цієї функції важливе значення має постійність і стабільність надходження коштів в розпорядження держави.

З підвищенням ролі держави зростає значення **регулюючої функції податків**. Ця функція реалізується через вплив податків на різні напрямки та показники діяльності суб’єктів господарювання.

Усі податки поділяють на *прямі* та *непрямі*. *Непрямі* податки – податки на продаж, з обігу, на додану вартість, на продаж цінних паперів, на дарування й успадкування, на передачу власності, на матеріально-технічні запаси та обладнання, на монопольне право та привілеї, а також акцизи, гербові збори, прикордонні збори та всі інші податки (збори), крім прямих податків і податків з імпорту. Це визначення використовується у вітчизняному законодавстві, але з економічної точки зору є дещо обмеженим.

Існує розподіл податків на *загальнодержавні* та *місцеві* податки. До *місцевих* податків і зборів належать: податок на майно (у складі податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку та плати за землю), єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

До *загальнодержавних* податків відносять: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентну плату та мито.

Податки є важливою ланкою фінансових відносин у суспільстві і як форма фінансових відносин виникають одночасно з появою держави. З розвитком товарно-грошових відносин оподаткування здійснюється в основному в грошовій формі.

Оподаткування юридичних і фізичних осіб пов’язане з використанням таких ключових термінів і понять, як суб’єкт, об’єкт і ставка оподаткування, одиниця виміру, податковий період. *Суб’єкт* оподаткування або платник податку – це юридична або фізична особа, на яку згідно з законами України покладено обов’язок нараховувати та сплачувати відповідні податки, збори та обов’язкові платежі. *Об’єктами* оподаткування є доходи, прибуток, майно юридичних і фізичних осіб та інші об’єкти, визначені чинним законодавством. Кожний податок має самостійний об’єкт оподаткування, який визначається відповідно до діючого закону. *Податкова ставка* – це

законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування. *Одиниця оподаткування* – це одиниця виміру (фізичного чи грошового) об'єкта оподаткування. *Податковий період* (*період оподаткування*) – це період часу, за який відбувається оподаткування. Види податків, їх платники, об'єкт оподаткування, ставка, порядок розрахунку і сплати встановлюються державою й місцевими органами влади.

Основними загальнодержавними податками, які наповнюють державний бюджет України, є податок на прибуток підприємств та податок на додану вартість.

Платниками *податку на прибуток підприємств* є тільки юридичні особи – *резиденти* і *нерезиденти*. Сплату податку на прибуток для них ще називають загальною системою оподаткування (протилежність – спрощена). *Платники-резиденти* – це суб'єкти господарювання, які провадять господарську діяльність на території України та за її межами, за винятком: неприбуткових підприємств, установ та організацій, які внесені контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій, і дотримують вимог, установлених п. 133.4 ПКУ, а також юридичних осіб, що застосовують спрощену систему оподаткування, тобто сплачують єдиний податок.

Податок на додану вартість – це непрямий податок, який сплачується до державного бюджету на кожному етапі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у вигляді надбавки до ціни. Сутність цього податку полягає в тому, що він є частиною знов створеної вартості, яка стягується з покупців у цінах на товари й послуги, а сплачується до бюджету продавцями цих товарів, робіт, послуг.

Платником податку може бути: будь-яка особа, що провадить або планує провадити господарську діяльність, і реєструється за своїм добровільним рішенням як платник податку; будь-яка особа, що ввозить товари на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню, та на яку покладається відповідальність за сплату податків у разі переміщення товарів через митний кордон України

відповідно до Митного кодексу України [30], а також: особа, на яку покладається дотримання вимог митних режимів, які передбачають повне або часткове умовне звільнення від оподаткування, у разі порушення таких митних режимів, установлених митним законодавством; особа, яка використовує, у тому числі при ввезенні товарів на митну територію України, податкову пільгу не за цільовим призначенням або всупереч умовам чи цілям її надання згідно з Податковим кодексом України, а також будь-які інші особи, що використовують податкову пільгу, яку для них не призначено; особа, що веде облік результатів діяльності за договором про спільну діяльність без утворення юридичної особи; особа – управитель майна, яка веде окремий податковий облік з податку на додану вартість щодо господарських операцій, пов'язаних з використанням майна, що отримане в управління за договорами управління майном; особа, що проводить операції з постачання конфіскованого майна, знахідок, скарбів, майна, визнаного безхазяйним, майна, за яким не звернувся власник до кінця строку зберігання, та майна, що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходить у власність держави; інвестор, який веде окремий податковий облік, пов'язаний з виконанням угоди про розподіл продукції.

Об'єктом оподаткування можуть бути такі операції платника:

а) постачання товарів і послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, у тому числі операції з безоплатної передачі та з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу (орендарю);

б) ввезення товарів на митну територію України та вивезення за її межі. До цих операцій прирівнюється поміщення товарів у будь-який митний режим, визначений Митним кодексом України;

в) постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським, річковим та авіаційним транспортом.

Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах:

- а) 20 % (основна ставка);
- б) 0 % переважно для оподаткування операцій із вивезення товарів за межі митної території України;
- в) 7 % по операціях з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та медичного обладнання, визначених пунктом 193.1 ст. 193 ПКУ.

Також Податковий кодекс України передбачає певні виключення, а саме: операції, які не є об'єктом оподаткування, хоча мають усі ознаки бути оподатковуваними та операції, які звільнено від оподаткування ПДВ.

Не є об'єктом оподаткування ПДВ операції:

- 1) з випуску (емісії), розміщення в будь-які форми управління та продажу (погашення, викупу) за кошти цінних паперів, що випущені в обіг (емітовані) суб'єктами підприємницької діяльності, Національним банком України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, органами місцевого самоврядування, включаючи інвестиційні та іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю, деривативи, а також корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах;
- 2) з передачі чи повернення майна зі схову (відповідальне зберігання), у концесію, а також у лізинг (оренду), крім передачі у фінансовий лізинг;
- 3) з нарахування та сплати процентів або комісій у складі орендного (лізингового) платежу в межах договору фінансового лізингу;
- 4) з передачі майна в заставу (іпотеку);
- 5) з грошових виплат основної суми консолідованого іпотечного боргу та процентів, нарахованих на неї;

б) з надання послуг із страхування, співстрахування або перестрахування особами, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності відповідно до закону, а також пов'язаних з такою діяльністю послуг страхових (перестрахових) брокерів та страхових агентів;

7) з обігу банківських металів, інших валютних цінностей (крім банкнот і монет, що використовуються для нумізматичних цілей, а також іноземних монет з дорогоцінних металів, базою оподаткування яких є продажна вартість);

8) з надання послуг платіжних організацій, платіжних систем, розрахунково-касового обслуговування, визначених Національним банком;

9) з відступлення права вимоги, переведення боргу, торгівлі за грошові кошти або цінні папери борговими зобов'язаннями (вимогами);

10) з виплат у грошовій формі заробітної плати (інших прирівняних до неї виплат), а також пенсій, стипендій, субсидій, дотацій за рахунок бюджетів або Пенсійного фонду України чи інших фондів загальнообов'язкового соціального страхування (крім тих, що надаються в майновій формі);

11) з виплат дивідендів, роялті в грошовій формі або у вигляді цінних паперів, які здійснюються емітентом;

12) інші операції визначені ст. 196 Податкового кодексу України.

Звільняються від оподаткування ПДВ, зокрема операції підприємств із постачання продуктів дитячого харчування та товарів дитячого асортименту; засобів із переліку затвердженого Кабінетом Міністрів України для пільгових категорій населення, послуг з перевезення пасажирів міським пасажирським транспортом (крім таксі) за регульованими тарифами. Повний перелік операцій, що звільняються від оподаткування наведено в ст. 197 Податкового кодексу України.

Сума податку, що підлягає перерахуванню до Державного бюджету України або бюджетному відшкодуванню, визначається як різниця між сумами податкового зобов'язання та

податкового кредиту звітного періоду. Сума податкового кредиту визначається виходячи з договірної вартості товарів (послуг) та складається із нарахованих (сплачених) сум ПДВ, у зв'язку з придбанням або виготовленням товарів та наданням послуг, будівництвом, (спорудженням) основних засобів, ввезенням товарів або необоротних активів на митну територію України.

Датою виникнення податкових зобов'язань (податкового кредиту) вважається дата події, що відбулася раніше:

- а) зарахування коштів на банківський рахунок платника податку за товари (послуги), що підлягають постачанню (списання коштів з банківського рахунка на оплату товарів (послуг);
- б) відвантаження товарів (отримання платником податку товарів (послуг)).

Контрольні питання

1. Розкрийте поняття податків.
2. Охарактеризуйте види і функції податків.
3. Які поняття застосовуються в оподаткуванні?
4. Які непрямі податки існують в Україні?
5. Які є ставки податку на додану вартість?
6. Які непрямі податки встановлюються у вигляді надбавок до цін або тарифів?
7. Як Ви вважаєте, від яких чинників залежить сума податку на прибуток підприємства?
8. Назвіть принципи побудови системи оподаткування.
9. Назвіть показники, які будуть використані для обчислення суми податку на прибуток.
10. У чому полягає позитивна роль застосування нульової ставки ПДВ для підприємства-платника ПДВ у бюджет?

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. База оподаткування операцій з постачання товарів (послуг) визначається виходячи з їх договірної вартості з урахуванням загальнодержавних податків та зборів.

2. Податок на додану вартість – це прямий податок, який є часткою новоствореної вартості, входить до реалізації ціни товарів і сплачується споживачем до державного бюджету на кожному етапі виробництва товарів.

Яка відповідь правильна?

1. Базова ставка податку на прибуток в Україні становить:
 - а) 16 %;
 - б) 18 %.
2. Податок на прибуток є:
 - а) прямим податком;
 - б) непрямим податком.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Документ, законодавчі акти якого регулюють відносини у сфері оподаткування, визначає перелік податків і зборів України – це:
 - а) Конституція України;
 - б) Закон України «Про державний бюджет на відповідний рік»;
 - в) Бюджетний кодекс України;
 - г) Податковий кодекс України.
2. Від податку на прибуток звільняються:
 - а) виграші в державні речові лотереї;
 - б) доходи неприбуткових організацій;
 - в) прибуток підприємств, заснованих усеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів;
 - г) прибуток державних підприємств.
3. Якщо в платника податку на додану вартість податковим періодом є місяць, то в який термін проводиться сплата в бюджет нарахованого ним ПДВ?

- а) до 20-го числа місяця наступного за звітним;
- б) не пізніше 20-го числа місяця наступного за звітним;
- в) не пізніше 20-го числа поточного місяця;
- г) протягом десяти днів після закінчення граничного терміну подання податкової декларації з ПДВ за податковий період.

4. Датою виникнення податкових зобов'язань з ПДВ є:

- а) дата зарахування коштів на рахунок платника;
- б) дата оприбуткування готівки в касу платника;
- в) дата відвантаження продукції;
- г) будь-яка з подій, що сталася раніше.

Тестове завдання на відповідність складових частин

Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

1. Ставка оподаткування авто становить	А. 25 тис. грн
2. Ставка податку на нерухомість коливається	Б. 930 грн 75 к.
3. Оподаткування подарунка не відбувається, якщо його вартість не перевищує	В. У діапазоні 0–1,5 % від мінімальної заробітної плати на початок минулого року
4. Ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено	Г. Не більше 3 %.
—	Д. 10 тис. грн

Тестове завдання, побудоване за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

Платниками податку на прибуток є:

- а) відособлені підрозділи, що становлять окремий баланс;
- б) НБУ;
- в) нерезиденти, що здійснюють підприємницьку діяльність;

- г) підприємства;
- д) організації-юридичні особи.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно г і д

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестове завдання на визначення причинної залежності

Визначте правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

Відповідно до Цивільного кодексу України філії не є платниками ПДВ, **оскільки** вони не є ні юридичними особами, ані суб'єктами підприємницької діяльності.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

- Об'єктом оподаткування прибутку підприємств є...
- Офіційна заява платника податків про отримані ним за певний період прибутки та розповсюджені на них податкові знижки й пільги – це...

Задачі

1. ТОВ «Корабел» за підсумками року подає декларацію з податку на прибуток. У звіті про фінансові результати відображено прибуток до оподаткування в сумі 3500000 грн. Дохід від реалізації товарів склав 22500000 грн, у т. ч. ПДВ 20 %, дохід від курсових різниць 1225000 грн, відсотки отримані – 50000 грн.

Відома інформація про такі операції, здійснені протягом року:

А. На балансі підприємства значиться офісна будівля і виробничий цех. Станом на 31.12 проведена переоцінка основних засобів. Водночас у попередніх фінансових роках вартість офісної будівлі була дооцінена на суму 75000 грн, уцінка офісної будівлі за поточний рік становить 155000 грн; уцінка виробничого цеху – 35000 грн.

В. У 2016 році був створений резерв сумнівних боргів у сумі 130000 грн. У поточному році за рахунок резерву списана дебіторська заборгованість ТОВ «Якір» у сумі 100000 грн, яка відповідає ознакам безнадійної заборгованості, і заборгованість ТОВ «Весло» в сумі 45000 грн, яка не відповідає ознакам безнадійної заборгованості.

Визначити суму коригування фінансового результату за кожною операцією та суму податку на прибуток підприємств, який підлягає сплаті до бюджету за поточний рік.

2. Торгове підприємство ТОВ «Морська мережа» є платником ПДВ і платником податку на прибуток. Дохід за попередній рік перевищив 20 млн грн. Фінансовий результат до оподаткування у I кварталі становив 750000 грн.

Згідно з наказом про облікову політику для основних засобів обраний прямолінійний метод амортизації, а амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів проводиться в першому місяці використання в розмірі 100 %. Податковий облік об'єктів основних засобів відповідає даним бухгалтерського обліку.

Станом на 01.01 на балансі підприємства були такі основні засоби:

№ з/п	Найменування	Первісна вартість, грн	Термін корисного використання, міс.	Залишкова вартість на 31.12 попереднього року (за все), грн
1	Складське приміщення	970000	115	470250
2	Легковий автомобіль «КІА» 1 шт.	322400	26	150800
3	Вантажний автомобіль	250000	32	85000

У 2015 році ТОВ «Морська мережа» отримало процентну позику від нерезидента-пов'язаної особи. У підприємства також є кредит, отриманий у банку. Відсотки за позику нерезиденту в I кварталі склали 650000 грн. Відсотки банку – 75000 грн.

У січні ТОВ «Морська мережа» безкоштовно передало легковий автомобіль іншому підприємству. У першому кварталі товариство провело корпоративний вечір для співробітників. Сума витрат при цьому склала 150000 грн, у т. ч. ПДВ 20 %.

Визначити суму коригування фінансового результату по кожній операції та суму податку на прибуток підприємства, який підлягає сплаті до бюджету за I квартал поточного року.

Ситуаційне завдання

Підприємство, яке є зареєстрованим платником ПДВ, отримало протягом календарного року дохід у розмірі 4950000 грн. Підтверджені видатки становлять 3000000 грн. Також у підприємства протягом двох останніх кварталів є податковий борг, який зменшено відносно попереднього кварталу. На підприємстві працює 13 найманих працівників.

Чи є доцільним перехід підприємства на спрощену систему оподаткування? За яких умов він є можливим? Обґрунтуйте відповідь із посиланнями на чинне законодавство. Якщо потрібна додаткова інформація, зверніться до викладача.

РОЗДІЛ 11. ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Діагностика фінансової кризи на підприємстві. Фінансова криза на підприємстві, може бути спричинена зовнішніми (екзогенними) і внутрішніми (ендогенними) факторами. До зовнішніх чинників, зокрема, належать: незадовільний стан економіки в цілому; недосконалість грошово-кредитної та податкової систем; високий рівень інфляції; низька купівельна спроможність населення; різкі коливання на валютному ринку; галузева криза; монополізація ринку; дискримінація підприємства; обмеження доступу на зовнішні ринки. Внутрішніми чинниками є брак високопрофесійних кадрів; вади системи стратегічного й оперативного управління, зокрема фінансового менеджменту; недосконалість корпоративної інвестиційної політики; низький технологічний рівень виробництва тощо.

Діагностику фінансової кризи на підприємстві здійснюють із застосуванням моделей визначення ймовірності банкрутства Альтмана, Бесмана, Краузе, Терещенка, систем показників і методів Бівера, Вайбеля, Керліга-Поддіга, банків *UBS, Credit Suisse, Deutsche Bundesbank*, рейтингового оцінювання [17, с. 252–302] та причинно-наслідкового аналізу. Моделі О. Терещенка розроблено на базі даних фінансової звітності близько 15 тис. українських підприємств за групами видів економічної діяльності та покладено в основу «Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара» [31].

Так, для добувної та переробної промисловості (розд. 13–18, 31, 32 секції С за КВЕД-2010) модель розрахунку

інтегрального показника фінансового стану великих і середніх підприємств (Z) виглядає наступним чином:

$$Z = 0,025K_1 + 1,9K_3 + 0,45K_6 + 1,5K_8 + 0,03K_9 - 0,5,$$

де K_1 – коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття); K_3 – коефіцієнт фінансової незалежності; K_6 – коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності (EBIT); K_8 – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком; K_9 – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Якщо знаменник у формулах розрахунку коефіцієнтів K_1 ; K_3 ; K_8 ; K_9 дорівнює 0, значення відповідного коефіцієнта прирівнюється до одиниці. Значення коефіцієнта K_6 у такому випадку дорівнює нулю. Залежно від значення інтегрального показника фінансового стану підприємства (Z) йому присвоюється певний клас (див. дод. 6 і 7 Порядку [31]). Класи інтерпретуються наступним чином:

- клас 1 – найменша ймовірність дефолту;
- клас 2 – незначна ймовірність дефолту;
- клас 3 – спроможність виконувати зобов'язання на рівні нижче середнього;
- клас 4 – фінансовий стан є нестабільним і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності;
- клас 5 – високий рівень ймовірності дефолту.

Економічний зміст та порядок проведення фінансової санації підприємств. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції Закону № 4212-VI від 22.12.2011 р. (з наступними змінами та доповненнями) [32] розрізняє поняття «санація боржника до порушення справи про банкрутство» та санація за ухвалою господарського суду. Досудова санація розглядається як система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, здійснюваних власниками його майна (органом, уповноваженим управляти майном), кредиторами та іншими особами з метою запобігання банкрутства боржника шляхом

запровадження організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних та правових заходів у межах чинного законодавства до початку порушення справи про банкрутство.

Господарський суд за клопотанням комітету кредиторів може винести ухвалу про введення процедури санації боржника строком на шість місяців, яка спрямована на оздоровлення його фінансово-господарського становища та задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, його боргів і активів, а також зміни організаційно-правової й виробничої структури з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації. Термін санації може бути продовжений господарським судом, але не більше ніж на рік. З моменту винесення ухвали про введення процедури санації повноваження органів управління підприємства-боржника переходять до керуючого санацією. Він призначається господарським судом з числа арбітражних керуючих і організовує здійснення санації боржника.

Офіційне повідомлення про введення процедури санації, в якому, зокрема, містяться характеристики бізнесу боржника, суми кредиторської заборгованості та строк подачі заявок інвесторами, має бути оприлюднено на офіційному вебсайті Вищого господарського суду України. План санації має бути розроблено, погоджено з комітетом кредиторів та подано до господарського суду протягом трьох місяців з дня винесення ухвали про санацію боржника. Якщо боржником є державне підприємство або підприємство, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 %, план санації має також погоджуватися з органом, уповноваженим управляти державним майном.

Комітет кредиторів може схвалити план санації та подати його на затвердження господарського суду; відхилити план і звернутися до суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури або з клопотанням про призначення нового керуючого санацією. Протягом семи

днів з дати прийняття комітетом кредиторів рішення про схвалення плану санації він подається на затвердження забезпеченим кредиторам. Якщо вони не погоджують план санації одностайно, то задоволення вимог незгодних кредиторів може бути здійснено або шляхом виділення забезпечених речей із майна боржника з подальшим продажем їх на аукціоні, або через викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів.

Як у разі санації підприємства-боржника до порушення справи про банкрутство, так і санації за ухвалою господарського суду, її план має містити техніко-економічне обґрунтування, фінансово-економічні, організаційно-правові, виробничо-технічні та соціальні заходи щодо відновлення платоспроможності підприємства, терміни їх виконання, умови участі інвесторів (за їх наявності), строки та черговість виплати боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання взятих згідно з планом санації зобов'язань. У разі наявності інвесторів план санації розробляється та погоджується за їх участю.

Невід'ємним компонентом санаційного процесу є оперативний санаційний контролінг, який поєднує інформаційну, планову, консалтингову, координаційну та контрольну функції. Він передбачає контроль за здійсненням санаційних заходів, аналіз причин відхилень від запланованих строків та значень вартісних показників, оцінку впливу нових зовнішніх і внутрішніх чинників на процес фінансового оздоровлення суб'єкта господарювання, розробку й реалізацію рішень щодо усунення додаткових ризиків і використання прихованих резервів розвитку підприємства, координацію дій його внутрішніх підрозділів, інвесторів та інших учасників санації.

Фінансовими джерелами заходів санаційного плану можуть бути власні кошти підприємства, капітал його власників, кошти кредиторів, інвесторів та держави, фінансова участь персоналу. Насамперед необхідно використовувати внутрішні джерела фінансової санації. Звичайно, на підприємствах, які опинилися в кризовому стані, вичерпані резерви фінансування за рахунок прибутку та амортизації. Однак існує можливість

використання таких внутрішніх джерел санації як реструктуризація підприємства та його активів, перепрофілювання виробництва, ліквідація дебіторської заборгованості, заморожування інвестиційних вкладень і зменшення валових витрат виробництва та обігу (у тому числі за рахунок звільнення працівників підприємства-боржника, які не можуть бути задіяні в процесі реалізації плану санації), збільшення виручки від реалізації продукції шляхом стимулювання її збуту. Реструктуризація активів передбачає здійснення таких санаційних заходів як закриття нерентабельних виробництв; продаж або здачу в оренду окремих об'єктів основних засобів; реалізації цінних паперів, нематеріальних активів, частини запасів сировини й матеріалів тощо.

Санація із залученням коштів власників підприємства може здійснюватися такими шляхами: зміною величини статутного капіталу, наданням підприємству його власниками позик або безповоротної фінансової допомоги, виконанням зобов'язань підприємства його власниками. Зменшення статутного капіталу відображається на структурі пасиву балансу, тобто зменшуються статті «Зареєстрований капітал» і «Непокритий збиток». Якщо зменшення статутного капіталу відбувається на величину, що перевищує суму балансових збитків, залишок додається до статті «Резервний капітал».

Цей захід санації балансу не призводить до поліпшення платоспроможності та ліквідності підприємства, а іноді навіть погіршує їх у зв'язку з витрачанням коштів на фінансування процедури зміни статутного капіталу. Зменшення статутного капіталу є першим етапом «двоступінчатої санації». Санація балансу передуює збільшенню статутного капіталу, як правило, за рахунок додаткових внесків інвесторів. Їх залучення за наявності непокритих збитків не тільки проблематично у зв'язку з високим ризиком потенціального банкрутства, але і заборонено законодавством. Здійснення цільових внесків існуючих акціонерів або учасників товариств на покриття збитків можливе тільки за їхньою згодою.

Акціонерам може бути запропоновано вибір між додатковими внесками для погашення збитків підприємства та анулюванням частини належних їм акцій (альтернативна санація). Перший варіант, на відміну від другого, позитивно впливає на платоспроможність підприємства. Проте обидва варіанти призводять до зростання балансового курсу акцій.

Санація за участю кредиторів підприємства та інвесторів може здійснюватися за такими напрямками: відстрочка або розстрочка платежів; списання частини боргів; додаткове кредитування або поручительство за кредитом; конверсія боргу у власність; переведення боргу (частини боргу) на інвестора; продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу.

Домовленість у письмовій формі між підприємством-боржником та його кредитором (групою кредиторів) про відстрочку або розстрочку платежів, або припинення зобов'язання за угодою сторін називається *мировою угодою*. Її може бути укладено на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Проте списання боргів має для боржника ті ж самі податкові наслідки, що й безповоротна фінансова допомога, тобто збільшення доходів. Кредитори мають право на зменшення суми оподатковуваного доходу лише за наявності їх позову до боржника, поданого в господарський суд або відповідного виконавчого напису нотаріуса.

Надання кредиту підприємству, яке знаходиться у фінансовій кризі, як правило, можливе лише за умови поручительства з боку його надійних платоспроможних кредиторів, власників або потенційних інвесторів. Під час провадження у справі про банкрутство кредити нерідко залучаються для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільняються згідно з планом санації. Погашення таких кредитів відбувається за рахунок реалізації майна боржника.

Підставою для конверсії боргу у власність є впевненість кредиторів у санаційній спроможності підприємства. Переведення боргу у власність відбувається шляхом викупу корпоративних прав у власників боржника. Переведення боргу на інвестора передбачає прийняття ним відповідальності за

невиконання взятих на себе зобов'язань і також здійснюється в обмін на корпоративні права. Іноді умовою залучення кредиторів та інвесторів до санації є включення до санаційного плану таких радикальних заходів, як реструктуризація підприємства й перепрофілювання виробництва.

Фінансова участь персоналу в санації підприємства може полягати в купівлі працівниками його акцій (часток), наданні позик, згоді на погіршення умов оплати праці. Підприємства, чия продукція визнається державою суспільно необхідною, у певних випадках при нестачі вказаних вище джерел санації, можуть розраховувати на фінансову підтримку з боку держави. Вона може здійснюватися у формах прямого бюджетного фінансування (позики, субвенції, субсидії, дотації, викуп корпоративних прав), пільгового кредитування, надання гарантій.

Контрольні питання

1. Назвіть фактори, які можуть спричинити фінансову кризу на підприємстві.
2. Як здійснюється діагностика фінансової кризи на підприємстві?
3. Охарактеризуйте поняття та види санації.
4. Опишіть порядок проведення санації.
5. Розкрийте зміст внутрішніх джерел фінансової санації.
6. Розкрийте поняття альтернативної санації.
7. Якими шляхами може здійснюватися санація із залученням коштів власників підприємства?
8. Якою може бути участь у санації підприємства його працівників?
9. Розкрийте зміст санації за участю кредиторів підприємства та інвесторів.
10. Які податкові наслідки має списання заборгованості для кредиторів і боржника?
11. За яких умов і яким чином може здійснюватися фінансова підтримка санації підприємства з боку держави?

Альтернативні тест-завдання

Чи правильно, що:

1. Мирова угода між боржником і кредиторами може бути укладена на будь-якому етапі провадження справи про банкрутство.
2. До ліквідаційної маси входять також майнові активи інших осіб, які згідно з законодавчими актами або установчими документами банкрута, відповідають за його зобов'язаннями.

Яка відповідь правильна?

1. Якщо знаменник у формулі розрахунку коефіцієнта рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності дорівнює нулю, значення цього коефіцієнта для визначення інтегрального показника фінансового стану порівнюють до:
 - а) одиниці;
 - б) нуля.
2. За групами видів економічної діяльності розроблено моделі:
 - а) Е. Альтмана;
 - б) О. Терещенка.
3. З моменту винесення ухвали про введення процедури санації повноваження органів управління підприємства-боржника переходять до:
 - а) керуючого санацією;
 - б) комітету кредиторів.

Тест-завдання множинного вибору

Оберіть одну правильну (найповнішу) відповідь.

1. Підприємство вважають неплатоспроможним, якщо:
 - а) воно неспроможне виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами;
 - б) значення коефіцієнта абсолютної ліквідності менше за 0,2;

в) коефіцієнт покриття дорівнює 1;
г) надзвичайно низьке значення коефіцієнта фінансового левереджу.

2. Санація підприємства – це:

а) надання підприємству зовнішньої фінансової допомоги;
б) задоволення вимог кредиторів та виконання зобов'язань перед бюджетом;

в) система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника;

г) те саме, що й реструктуризація.

3. Модель прогнозування банкрутства Е. Альтмана побудовано на основі:

а) п'яти факторів;
б) семи факторів;
в) одного фактора;
г) десяти факторів.

4. До внутрішніх джерел фінансової санації підприємства не належить:

а) реструктуризація активів;
б) зменшення витрат;
в) збільшення виручки від реалізації;
г) пролонгація та реструктуризація наявної заборгованості.

5. У який термін з дня винесення ухвали про санацію боржника план санації має бути погоджено з комітетом кредиторів та подано до господарського суду:

а) протягом трьох місяців;
б) семи місяців;
в) одного року;
г) одного місяця.

Тестове завдання на відповідність складових частин

1. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Класи за рівнем фінансового стану підприємства	Ознаки відповідних класів
1. Клас 1	А. Найменша ймовірність дефолту
2. Клас 2	Б. Високий рівень ймовірності дефолту
3. Клас 3	В. Фінансовий стан є нестабільним і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності
4. Клас 4	Г. Незначна ймовірність дефолту
5. Клас 5	Д. Спроможність виконувати зобов'язання на рівні нижче середнього

2. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр (у колонці зліва) і букв (у колонці справа).

Заходи санаційного плану	Фінансові джерела заходів санаційного плану
1. Заморожування інвестиційних вкладень	А. Внутрішні джерела фінансової санації
2. Конверсія боргу у власність	Б. Санація із залученням коштів власників підприємства
3. Ліквідація дебіторської заборгованості	В. Санація за участю кредиторів підприємства та інвесторів
4. Перепрофілювання виробництва	–
5. Зміна величини статутного капіталу	–

Тестові завдання, побудовані за принципом питань з множеними відповідями «правильно-неправильно»

1. До екзогенних чинників фінансової кризи на підприємстві належать:

а) дискримінація підприємства;
б) вади системи стратегічного й оперативного управління;
в) недосконалість корпоративної інвестиційної політики;
г) високий рівень інфляції.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

2. Якщо забезпечений кредитор не погоджується з планом санації, задоволення його вимог може бути здійснено іншими забезпеченими кредиторами в такі способи:

- а) виділення забезпечених речей із майна боржника з подальшим продажем їх на аукціоні;
- б) підвищення кредитної ставки;
- в) конверсія боргу у власність;
- г) викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів.

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ				
1	2	3	4	5
правильно а і б	правильно б і в	правильно б і г	правильно в і г	правильно а і г

Відповідь (необхідно обвести одну цифру): 1, 2, 3, 4, 5.

Тестові завдання на визначення причинної залежності

Визначить правильність твердження, зокрема 1-ї частини речення (твердження 1), 2-ї частини речення (твердження 2) та причинної залежності (зв'язку) між ними (тобто правильність використання сполучника «оскільки»).

1. Максимальний термін санації боржника за ухвалами господарського суду, з урахуванням можливої пролонгації не може перевищувати 18 місяців, **оскільки** це передбачено ст. 28 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

2. Зменшення статутного капіталу не призводить до поліпшення платоспроможності та ліквідності підприємства,

оскільки величина і структура оборотних активів і поточних зобов'язань не змінюються.

Відповідь	Твердження 1	Твердження 2	Зв'язок
А	Правильно	Правильно	Правильно
Б	Правильно	Неправильно	Правильно
В	Правильно	Неправильно	Неправильно
Г	Неправильно	Неправильно	Правильно
Д	Неправильно	Неправильно	Неправильно

Відповідь (необхідно обвести одну літеру): А, Б, В, Г, Д.

Тест-завдання відкритої форми

Доповніть твердження (завершіть речення), вписавши відсутнє слово або словосполучення:

- Санація підприємства-боржника за ухвалою господарського суду вводиться з метою...
- Офіційне повідомлення про введення процедури санації за ухвалою господарського суду має бути оприлюднене на...
- Керуючий санацією – це фізична особа, яка організовує здійснення процедури санації боржника відповідно до рішення...

Задачі

1. Баланс господарського товариства наприкінці звітного періоду має такий вигляд:

Актив		Пасив	
I. Необоротні активи	90000	I. Власний капітал:	
II. Оборотні активи	90000	1.1. Зареєстрований капітал	150000
–	–	1.2. Резервний капітал	–
–	–	1.3. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	(50000)
–	–	II. Довгострокові зобов'язання	–
–	–	III. Поточні зобов'язання	80000
Баланс	180000	Баланс	180000

Як виглядатиме баланс товариства після зменшення статутного капіталу шляхом анулювання корпоративних прав номінальною вартістю 50000 грн?

2. Статутний капітал акціонерного товариства становить – 45000 грн. Номінальна вартість акції – 150 грн. Вищим органом товариства прийнято рішення щодо зменшення статутного капіталу для покриття збитків у сумі 30000 грн. Акціонерові належить 30 акцій. Визначити кількість акцій, що він віддасть для анулювання.

3. За даними балансу підприємства, оборотні активи складають 200000 грн, грошові кошти – 54600 грн, поточні зобов'язання – 182000 грн. Реалізація ліквідних активів дає 58160 грн. Кредитори підприємства звернулись до господарського суду із заявою щодо оголошення підприємства банкрутом у зв'язку з несплатою у встановлений строк заборгованості в сумі 150000 грн. Чи вважатиметься підприємство за таких умов неплатоспроможним? Обґрунтуйте відповідь.

Ситуаційне завдання

Річна фінансова звітність целюлозно-паперового комбінату (тис. грн) свідчить про таке:

Стаття	На початок звітного року	На кінець звітного року
оборотні активи	55733	17772
гроші та їх еквіваленти	15	188
поточні фінансові інвестиції	0	0
власний капітал	-189701	-260488
валюта балансу	211197	173054
поточні зобов'язання й забезпечення	400898	433542
	За звітний рік	За попередній рік
чистий дохід від реалізації	192	2871
фінансовий результат від операційної діяльності	(71372)	(8768)
чистий фінансовий результат	(70787)	(7333)

Обґрунтуйте, наскільки реальна для целюлозно-паперового комбінату загроза банкрутства. Визначить основні фінансові проблеми підприємства та окресліть шляхи їх розв'язання.

КОРОТКИЙ УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК ФІНАНСОВИХ ТЕРМІНІВ

А

Аваль – *aval*

Акредитив – *letter of credit (L/C)*

Акредитив безвідкличний – *irrevocable (straight) letter of credit*

Акредитив документарний – *documentary letter of credit*

Акредитив підтверджений – *confirmed letter of credit*

Акредитив покритий – *paid letter of credit*

Акредитив револьверний – *revolving letter of credit*

Акредитив резервний – *stand-by letter of credit*

Акредитив трансферабельний – *transferable letter of credit*

Активи – *assets*

Активи нематеріальні – *non-tangible assets*

Акцепт – *acceptance*

Акцептант – *acceptor*

Акцизний збір –

excise tax, excise duty

Акціонерне товариство – *joint-stock company*

Акція – *share, stock*

Амортизація нематеріальних активів – *amortisation of intangible assets*

Амортизація основних засобів – *depreciation of fixed assets*

Б

Баланс – *balance sheet*

Балансова вартість – *book value*

Банк – *bank*

Банк авізуючий – *advising bank*

Банк виконуючий – *nominated bank*

Банк-емітент – *issuing bank*

Банкрутство – *bankruptcy*

Безготівкові розрахунки – *clearing settlement, non-cash transaction*

Бенефіціар – *beneficiary*

Біржа товарна – *commodity exchange*

Біржа фондова – *stock exchange*

Борг безнадійний – *bad debts*

Боржник – *debtor*

Бухгалтерський облік – *accounting*

В

Валюта – *currency*

Валюта іноземна – *foreign currency*

Валюта кредиту – <i>credit currency</i>	Витрати – <i>expenditure, expenses</i>
Валюта національна – <i>national currency</i>	Витрати адміністративні – <i>administrative expenses,</i> <i>administration costs,</i>
Валюта платежу – <i>currency of payment</i>	<i>management overheads,</i> <i>general burden</i>
Вартість – <i>cost, value</i>	Витрати змінні – <i>variable costs, directly</i> <i>changeable expenses</i>
Вартість балансова – <i>balance cost, book value</i>	Витрати на капітальне будівництво – <i>development</i> <i>expenditures costs</i>
Вартість митна – <i>customs value</i>	Витрати операційні – <i>operational costs</i>
Вартість основних засобів залишкова – <i>residual cost</i> <i>of capital assets</i>	Витрати позапланові – <i>extra-budgetary expenses,</i> <i>extra budgetaries</i>
Вартість основних засобів ліквідаційна – <i>disposal cost of fixed assets</i>	Витрати постійні – <i>constant expenses</i>
Вартість основних засобів первісна – <i>initial cost of fixed assets</i>	Витрати поточні – <i>constant expenses</i>
Вартість ринкова – <i>market value</i>	Відсоток – <i>interest, per cent</i>
Вексель бланковий – <i>blank</i> <i>bill, bill of exchange in blank</i>	Відсоток банківський – <i>bank interest</i>
Вексель зустрічний – <i>counter bill</i>	Відсоток дисконтний – <i>discount rate</i>
Вексель переказний – <i>bill of exchange, draft</i>	Відрахування на соціальне страхування – <i>social security contributions</i>
Вексель простий – <i>promissory note</i>	Відсоток за кредит – <i>interest on the credit</i>
Вексель фіктивний – <i>fictitious bill</i>	Відтворення – <i>reproduction</i>
Вексель фінансовий – <i>finance bill</i>	Відшкодування ПДВ – <i>VAT refund</i>
Виручка – <i>proceeds</i>	

Г	Е
Галузь – <i>industry, branch</i>	Емісія цінних паперів – <i>securities issue</i>
Гарантія банківська – <i>bank guarantee,</i> <i>bank's letter of guarantee</i>	Емітент – <i>issuer</i>
Горизонт прогнозування – <i>forecasting timeframe,</i> <i>time horizon</i>	Ефективність економічна – <i>economic efficiency</i>
Грошові кошти – <i>monetary assets</i>	З
Грошовий обіг – <i>money turnover</i>	Забезпечення кредиту – <i>security for credit,</i> <i>credit security</i>
	Заборгованість дебіторська – <i>receivables,</i> <i>accounts receivable</i>
Д	Заборгованість з основного боргу – <i>fixed debt liability</i>
Дебітор – <i>debtor</i>	Заборгованість за відсот- ками – <i>interest debt</i>
Декларація – <i>declaration</i>	Законодавство – <i>legislation</i>
Декларація митна – <i>customs declaration</i>	Залучені кошти – <i>attracted funds</i>
Декларація податкова – <i>tax declaration</i>	Запаси виробничі – <i>inventories</i>
Дивідендна політика – <i>dividend policy</i>	Запаси сировини – <i>stocks of raw materials</i>
Договір – <i>agreement</i>	Запаси товарів – <i>commodity stocks</i>
Додана вартість – <i>value added</i>	Заробітна плата – <i>salary,</i> <i>wages</i>
Дохід валовий – <i>gross income</i>	Застава – <i>security,</i> <i>pledge, mortgage</i>
Дохід національний – <i>national income</i>	Застава нерухомості – <i>mortgage</i>
Дохід оподатковуваний – <i>taxable income</i>	Збитки – <i>losses</i>
Доходи і витрати позареалізаційні – <i>non-operating incomes</i> <i>and losses</i>	

Збір митний – <i>customs fees (duty)</i>	Коефіцієнт вибуття основних засобів – <i>disposal factor of fixed assets</i>
Зиск утрачений – <i>missed profit (income)</i>	Коефіцієнт завантаження обігових коштів в обороті – <i>load factor of working money in circulation</i>
Зобов'язання довгострокові – <i>long-term liabilities</i>	Коефіцієнт зношення основних засобів – <i>ratio of fixed assets</i>
Зобов'язання поточні – <i>current liabilities</i>	Коефіцієнт обертання обігових коштів – <i>replacement factor of fixed assets</i>
I	Коефіцієнт рентабельності – <i>profitability ratio</i>
Інвестиція – <i>investment</i>	Компанія дочірня – <i>subsidiary</i>
Інвестиція фінансова – <i>financial investment</i>	Компанія материнська – <i>parent company</i>
Індосамент – <i>endorsement</i>	Конкурентоспроможність – <i>competitiveness</i>
Індосамент безоборотний – <i>endorsement without recourse</i>	Коносамент – <i>bill of lading</i>
Індосамент бланковий – <i>blank endorsement</i>	Контокорентний кредит – <i>account current credit</i>
Індосант – <i>endorser</i>	Контракт – <i>contract</i>
Індосат – <i>endorsee</i>	Контрольний пакет акцій – <i>control share holding</i>
Іпотека – <i>mortgage</i>	Кореспондентські відносини – <i>correspondentive relation</i>
K	Котирування акцій – <i>share quotation</i>
Капітал власний – <i>equity</i>	Кошти обігові – <i>current assets, circulating assets</i>
Капітал позиковий – <i>loan capital</i>	Кошторис – <i>cost estimate</i>
Капітал резервний – <i>reserve capital</i>	
Капітал статутний – <i>authorized capital</i>	
Капітальне будівництво – <i>capital construction</i>	
Клієнти банку – <i>bank customers</i>	

Кошти обігові позикові – <i>negotiable borrowed funds</i>	Л
Кредит – <i>credit</i>	Лізинг – <i>leasing</i>
Кредит акцептний – <i>acceptance credit</i>	Ліквідація компанії – <i>liquidation (winding up, closing down, dissolution) of a company</i>
Кредит банківський – <i>bank credit</i>	Ліквідність – <i>liquidity</i>
Кредит бланковий – <i>blank (open) credit</i>	M
Кредит валютний – <i>currency credits</i>	Малі підприємства – <i>small enterprises</i>
Кредит вексельний – <i>paper credit</i>	Механізм фінансовий – <i>financial mechanism</i>
Кредит державний – <i>public credit, government credit</i>	Мито – <i>customs duty (dues)</i>
Кредит довгостроковий – <i>long-term credit</i>	Міжнародна Торгова Палата – <i>International Chamber of Commerce</i>
Кредит іпотечний – <i>hypo- thecary credit, mortgage credit</i>	Міжнародні правила з «інкотермс» – <i>«incoterms» international regulations</i>
Кредит комерційний – <i>commercial credit</i>	Мінімум прожитковий – <i>living wage, cost of living, subsistence level</i>
Кредит короткостроковий – <i>short-term credit</i>	Модель економіко- математична – <i>economic and mathematical models</i>
Кредитор – <i>creditor, lender</i>	Моральне зношення – <i>obsolescence</i>
Кредитоспроможність – <i>solvency, credit standing</i>	H
Криза фінансова – <i>financial crisis</i>	Навколишнє середовище – <i>environment</i>
Курс – <i>rate</i>	Накладна залізнична – <i>railroad waybill</i>
Курс акцій – <i>share price</i>	
Курс біржовий – <i>market rate</i>	
Курс валютний – <i>rate of exchange, currency rate</i>	

Накладні витрати – <i>over-head expenses</i>	Оренда – <i>lease, rent</i>
Напівфабрикат – <i>half-finished product</i>	Орендар – <i>leaseholder, lessee, leaser</i>
Незавершене виробництво – <i>work in process</i>	Орендодавець – <i>lessor</i>
Неплатоспроможність – <i>insolvency</i>	Основна діяльність – <i>primary activity</i>
Нерезиденти – <i>non-resident</i>	Основні засоби – <i>fixed assets</i>
Нерухоме майно – <i>estate</i>	Особа юридична – <i>legal entity</i>
Номінальна вартість – <i>nominal value, face value</i>	Оцінка кредитоспроможності – <i>credit rating</i>

П

О	Пакет акцій – <i>block (parcel) of shares, shareholdings</i>
Об'єкт оподаткування – <i>tax entity</i>	Пакет акцій контрольний – <i>controlling block (parcel) of shares</i>
Обіг грошовий – <i>money turnover</i>	Папір цінний – <i>securities</i>
Обіг безготівковий – <i>clearing</i>	Пасив – <i>liabilities</i>
Облігація – <i>bond, debenture</i>	Пеня – <i>fine</i>
Облік бухгалтерський – <i>accounting, book-keeping</i>	Переказ банківський – <i>bank transfer, bank remittance</i>
Облік векселів – <i>bill discount</i>	Переоцінка коштів на рахунках в іноземній валюті – <i>currency revaluation</i>
Облік первісний – <i>primary accounting</i>	Переоцінка товарно- матеріальних цінностей – <i>revaluation of inventory</i>
Облікова ставка – <i>discount rate</i>	Період амортизаційний – <i>depreciation period</i>
Оподаткування – <i>taxation</i>	Підприємець – <i>entrepreneur</i>
Оподаткування прогресивне – <i>graduated income taxation, progressive taxation</i>	Підприємництво – <i>entrepreneurship, enterprise, enterprising, business</i>
Опціон – <i>option</i>	
Опціон на купівлю – <i>call option</i>	
Опціон на продаж – <i>put option</i>	

Підприємство – <i>enterprise</i>	Податок непрямий – <i>indirect (hidden) tax</i>
Підприємство акціонерне – <i>joint-stock company</i>	Податок прибутковий – <i>income tax</i>
Підприємство мале – <i>small enterprise</i>	Податок прямий – <i>direct tax</i>
Підприємство спільне – <i>joint venture, joint enterprise</i>	Позика – <i>loan</i>
Пільга – <i>privilege, bonus, benefit</i>	Позов – <i>claim, action</i>
Пільги податкові – <i>tax exemptions (allowance, concessions, remissions, privileges)</i>	Позов зустрічний – <i>counter claim, counter action</i>
Планування – <i>planning</i>	Поліс страховий – <i>insurance policy, insurance cover</i>
Планування дострокове – <i>long-range planning</i>	Політика грошово-кредитна – <i>monetary policy</i>
Планування прибутку – <i>profit planning</i>	Постачальник – <i>supplier</i>
Планування продукції – <i>output planning</i>	Прибуток – <i>profit, return</i>
Планування стратегічне – <i>strategic management planning</i>	Прибуток валовий – <i>gross profit, gross margin</i>
Планування фінансове – <i>financial planning</i>	Прибуток плановий – <i>target profit</i>
Плата орендна – <i>rent, rental payment</i>	Прибуток чистий – <i>net profit</i>
Платоспроможний – <i>solvent</i>	Прогнозування – <i>forecasting, prediction</i>
Платоспроможність – <i>solvency, soundness, paying capacity, capacity to pay</i>	
Податок – <i>tax</i>	Р
Податок з продажу – <i>sales tax</i>	Рахунок банківський – <i>bank account</i>
Податок на додану вартість – <i>value-added tax</i>	Рахунок в іноземній валюті – <i>accounts in foreign currency</i>
Податок на прибуток – <i>profit tax</i>	Рахунок поточний – <i>current account</i>
	Рахунок-фактура – <i>invoice</i>
	Регулювання кредитно- грошове – <i>monetary credit regulation</i>

Регулювання цін державне – <i>state price adjustment</i>	С
Реєстр – <i>cadastre</i>	Сальдо – <i>balance</i>
Ремітент – <i>remitter</i>	Самофінансування – <i>self-financing</i>
Рентабельність – <i>profitability</i>	Санація – <i>sanation</i>
Рентабельність активів – <i>return on assets (ROA)</i>	Санкції – <i>sanctions</i>
Рентабельність власного капі- талу – <i>return on equity (ROE)</i>	СВІФТ – <i>SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)</i>
Рентабельність продукції – <i>product profitability</i>	Скарбниця державна – <i>treasury</i>
Ризик – <i>risk</i>	Склад оборотних фондів – <i>composition of current (working) funds</i>
Ризик валютний – <i>risk of currency depreciation, risk of exchange losses</i>	Собівартість продукції – <i>product unit cost</i>
Ризик кредитний – <i>credit risk</i>	Ставка облікова – <i>discount rate</i>
Ринок позикового капіталу – <i>loan capital market</i>	Ставка податкова – <i>tax rate</i>
Ринок споживчий – <i>consumer's market</i>	Статут – <i>articles, regulations, charter, statute</i>
Ринок страховий – <i>insurance market</i>	Статут акціонерного товари- ства – <i>articles of association</i>
Ринок цінних паперів – <i>securities market</i>	Стимул податковий – <i>tax incentives, fiscal incentives</i>
Розділ бухгалтерського балансу – <i>balance section</i>	Стратегія – <i>strategy</i>
Розрахунки безготівкові – <i>non-cash transactions, clearing settlements</i>	Страховання – <i>insurance</i>
Розрахунки готівкові – <i>payments in cash</i>	Строк кредиту – <i>term of credit, credit period</i>
Розрахунок платіжними дорученнями – <i>settlement by payment orders</i>	Ступінь зношення основних засобів – <i>degree of depreciation of fixed assets</i>
	Сума кредиту – <i>credit sum</i>

Т	Фінанси – <i>finance</i>
Тезаврація – <i>hoarding, thesaurisation</i>	Фішка блакитна – <i>blue chip</i>
Техніко-економічне обґрунту- вання проєкту – <i>feasibility study</i>	Фонди обігу – <i>circulation funds</i>
Товариство з додатковою відповідальністю – <i>additional liability company</i>	Фондовіддача – <i>capital productivity</i>
Товариство з обмеженою відповідальністю – <i>limited liability company</i>	Фондомісткість – <i>capital ratio</i>
Товариство командитне – <i>limited partnership</i>	Фондоозброєність – <i>fixed capital per employee</i>
Товариство повне – <i>general partnership, unlimited company</i>	Форфейтинг – <i>forfeiting</i>
Трасант – <i>drawer</i>	Фрахт – <i>freight</i>
Трасат – <i>drawee</i>	
Тратта – <i>bill of exchange, draft</i>	Ц
	Ціна гуртова – <i>wholesale price</i>
	Ціна роздрібна – <i>retail (consumer) price</i>
У	Ч
Угода форвардна – <i>forward agreement</i>	Чек – <i>check, cheque</i>
Умови договору (контракту) – <i>contract terms</i>	Чек розрахунковий – <i>cheque in settlement</i>
Умови розрахунку – <i>terms of payment</i>	Чекова книжка – <i>check book</i>
Установчий договір – <i>founding agreement, memorandum of association</i>	Чисті активи – <i>net assets</i>
Ф	Ш
Факторинг – <i>factoring</i>	Штраф – <i>penalty, fine</i>
Фізичне зношення – <i>physical wear and tear</i>	Ю
	Юридична адреса – <i>legal address</i>
	Юридична особа – <i>legal entity</i>
	Я
	Якість – <i>quality</i>

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Аваль – 20, 22, 131
 Авізуючий банк – 18, 19, 23
 Акредитив – 18, 19, 22, 23, 25–27, 29, 30, 31, 131, 140
 Активи необоротні – 36–39, 56, 74, 75, 79, 102, 129, 150
 Активи оборотні – 32, 45, 62, 64–67, 69, 72, 75, 80, 81, 91, 119, 129, 130, 150
 Амортизація – 8, 33, 36, 39, 55, 57, 60, 105, 116, 131, 140, 150
 Банк – емітент – 18, 19, 24, 25
 Банкрутство – 75, 119, 120, 121, 123, 131, 140
 Безготівкові розрахунки – 15, 16, 22, 23, 131
 Вартість власного та позикового капіталу – 9
 Вексель – 17, 19–24, 26, 28–30, 85, 86, 132, 135, 140, 143, 146, 147
 Виконуючий банк – 19, 140
 Власний капітал – 10, 12, 44, 47, 73–75, 79, 80, 81, 102, 129, 130, 140, 151
 Готівкові розрахунки – 15, 16, 22, 140
 Дебіторська заборгованість – 39, 68, 78, 79, 116, 140
 Дивіденди – 9, 38, 105, 140, 148
 Емісія акцій – 105, 140
 Індосамент – 20, 22, 26, 85, 134, 140
 Кредиторська заборгованість – 11, 68, 140
 Кредитування – 3, 83, 86, 87, 92, 102, 124, 140
 Ліквідність – 34, 35, 73, 76, 77, 135, 140
 Норми амортизації – 55, 140
 Оборотні кошти – 3, 62, 63, 65, 66, 68, 71, 76, 140
 Основні засоби – 54, 57, 58, 60, 79, 117, 136, 140, 144, 150
 Планування – 3, 9, 46, 49, 63, 95–104, 137, 140
 Платіжна вимога – доручення – 16, 22
 Платіжне доручення – 16, 17, 23, 140
 Податки – 106, 107, 112, 140, 149
 Податкові пільги та санкції – 9, 140
 Позиковий капітал – 34, 44, 141

Прибуток – 8, 9, 11, 33, 36, 39, 40–45, 47–49, 51, 52, 55, 61, 65, 75, 79, 81, 105, 107, 108, 112–114, 116, 117, 129, 137, 141, 149, 151
 Прогнозування – 5, 9, 126, 133, 137, 141
 Ремітент – 19, 24, 25, 138, 141
 Рентабельність – 42, 44, 53, 54, 58, 61, 76, 79, 81, 138, 141
 Розрахункові чеки – 16, 17, 22, 141
 Рух грошових коштів – 32, 33, 35, 36, 38, 73, 80, 96, 141
 Собівартість – 42, 50, 52, 53, 70, 102, 138, 141
 Ставки податків – 9, 96, 141
 Сталий розвиток – 97
 Трасант – 19, 20, 24, 25, 29, 85, 139, 141
 Трасат – 19, 20, 22, 24, 25, 29, 139, 141
 Тратта – 19, 29, 139, 141
 Фінанси підприємств – 4, 7, 11–13, 141
 Фінансова санація – 3, 118, 121, 141
 Фінансова стійкість – 76, 78, 141
 Фінансовий механізм – 9, 13, 141
 Фінансовий стан підприємства – 62, 64, 68, 73, 76, 141
 Фінансові ресурси – 8, 11, 12, 141

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дата оновлення: 03.08.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 15.10.2018).

2. Класифікація організаційно-правових форм господарювання: Державний класифікатор України ДК 002:2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04>.

3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 15.10.2018).

4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. Дата оновлення: 01.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 15.10.2018).

5. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. Дата оновлення: 17.06.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 15.10.2018).

6. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492. Дата оновлення: 21.12.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03> (дата звернення: 15.10.2018).

7. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148. Дата оновлення: 01.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17> (дата звернення: 15.10.2018).

8. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22. Дата оновлення: 20.04.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (дата звернення: 15.10.2018).

9. Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, 2007 Revision, ICC Publication No. 600 (UCP 600) URL: <http://static.elmercurio.cl/Documentos/Campo/2011/09/06/2011090611422.pdf> (дата звернення: 15.10.2018).

10. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за акредитивами: Постанова Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 514 у редакції Постанови правління НБУ від 11.04.2018 р. № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0038500-18> (дата звернення: 15.10.2018).

11. INCOTERMS 2010. International Chamber of Commerce Terms 2010. URL: <https://ru.scribd.com/doc/185758570/Incoterms-2010-Full-Text> (дата звернення: 15.10.2018).

12. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті: Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 21.06.1995 р. № 444. Дата оновлення: 28.07.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-%D0%BF> (дата звернення: 15.10.2018).

13. Конвенція, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі. *Офіційний вісник України*. 2013. № 31. С. 368, ст. 1117, код акта 66851/2013.

14. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III. Дата оновлення: 19.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14> (дата звернення: 15.10.2018).

15. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Постанова Правління НБУ від 16.12.2002 р. № 508. Дата оновлення: 12.09.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0174-03> (дата звернення: 15.10.2018).

16. Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків: Рішення НКЦПФР від 03.09.2013 р. № 1681. Дата оновлення: 16.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1639-13> (дата звернення: 15.10.2018).

17. Терещенко О. О. Фінансовий контролінг : навч. посіб. / О. О. Терещенко, Н. Д. Бабяк. Київ : КНЕУ, 2013. 407 с.
18. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. Дата оновлення: 05.01.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (дата звернення: 15.10.2018).
19. Фінанси підприємств : підручник / Поддєрьогін А. М., Білик М. Д., Буряк Л. Д. та ін. ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – Восьме вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2013. 519 с.
20. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 25.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 27.11.2018).
21. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 10.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 22.11.2018).
22. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 07.11.2018).
23. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 01.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 15.10.2018).
24. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР. Дата оновлення: 16.01.2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр> (дата звернення: 15.10.2018).
25. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351. Дата оновлення : 17.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення: 18.11.2018).
26. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. 12th Edition. New York: The McGraw–Hill Education, 2016. 976 p. ISBN 13: 9781259144387.

27. Brigham E. <http://www.google.com.ua/books?id=wLix9OceP3MC&dq=Brigham+Dividend+Policy&lr=&hl=uk&sitesec=reviewsF., Ehrhardt M. C. Financial management theory and practice. 15th Edition. Boston: Cengage Learning, 2015. 1183 p. ISBN 13: 978-1305632295>.
28. Kaplan R. S., Norton D. P. Alignment: Using the Balanced Scorecard to Create Corporate Synergies. Boston: Harvard Business Press, 2006, 302 p. ISBN 1-59139-690-5.
29. Рогов Г. К. Формування системи фінансових механізмів корпоративного сталого розвитку. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. 424 с.
30. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Дата оновлення: 25.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 27.11.2018).
31. Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара : Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2016 р. № 616. Офіційний вісник України. 2016. № 63. С. 54.
32. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України в редакції Закону № 4212-VI від 22.12.2011 р. Дата оновлення: 04.04.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (дата звернення: 15.10.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ Серія АМ № 7432612601982

<u>Грн</u>	<u>50000</u>	я
(валюта)	(сума цифрами)	к
<u>м. Київ</u>	<u>20 вересня 2018 року</u>	
(місце складання)	(дата складання)	а

20 жовтня 2018 року ми заплатимо проти цього простого векселя наказу

Публічного акціонерного товариства «А»
(найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений) Т

<u>Грн</u>	<u>П'ятдесят тисяч</u>	з
(валюта)	(сума словами)	а

Підлягає сплаті в
м. Київ, вул. Предславинська, 19
(місце платежу)

Печерська філія
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»
МФО 305299
(найменування банківської установи)

Товариство з обмеженою
відповідальністю «Б»
Код ЄДРПОУ 12345678
м. Київ, вул. Львівська, 1
Директор І. І. Іваненко
Гол. бухгалтер А. А. Петренко
(підпис і точна адреса векселедавця М.П.)

Додаток Б

а ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ Серія АМ № 7432612601982

<u>Грн</u>	<u>50000</u>	я
(валюта)	(сума цифрами)	к
<u>м. Київ</u>	<u>20 вересня 2018 року</u>	
(місце складання)	(дата складання)	а

20 жовтня 2018 року заплатити проти цього переказного векселя наказу

Приватного акціонерного товариства «С»
(найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений) Т

<u>Грн</u>	<u>П'ятдесят тисяч</u>	з
(валюта)	(сума словами)	а

Платник Товариство з обмеженою
відповідальністю «Б»
Код ЄДРПОУ 12345678
(трасат) (найменування)

м. Київ, вул. Львівська, 1
(точна адреса)

м. Київ, вул. Предславинська, 19
(місце платежу)

Печерська філія
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»
МФО 305299
(найменування банківської установи)

Публічне акціонерне товариство «А»
Код ЄДРПОУ 43218765
м. Миколаїв, просп. Центральний, 67
Директор М. І. Коваленко
Гол. бухгалтер В. П. Шевчук
(підпис і точна адреса векселедавця М.П.)

Додаток В

Платіжний календар за другий квартал звітного року

№ п/п	Статті	План	Факт	Відхилення
				(4) – (3)
		тис. грн		
1	2	3	4	5
	Надходження			
1	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) від основної діяльності	2500	2000	-500
2	Виручка від реалізації основних засобів, нематеріальних активів, непотрібних і зайвих залишків сировини й матеріалів	100	50	-50
3	Штрафи, пеня та інші надходження від застосування економічних санкцій	–	–	–
4	Надходження від реалізації цінних паперів і валюти	–	–	–
5	Дивіденди, відсотки, прибутки від цінних паперів та депозитів	50	50	–
6	Надходження від погашення дебіторської заборгованості	700	100	-600
7	Кредити отримані	1000	1500	500
8	Аванси, отримані від покупців, замовників	500	200	-300
9	Надходження орендної плати	70	70	–
10	Одержана фінансова допомога	–	–	–
11	Цільові надходження	–	–	–
12	Надходження до статутного капіталу	–	–	–
13	Інші надходження	–	–	–
	Усього надходжень	4920	3970	-950
	Видатки			
1	Платежі, пов’язані із задоволенням негайних потреб	100	100	–
2	Заробітна плата і прирівняні до неї платежі	150	150	–

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5
	Платежі в бюджет, усього	180	120	-60
	У тому числі:			
	акцизний збір	–	–	–
	ПДВ	85	55	-30
3	податок на прибуток	75	45	-30
	податок на землю	–	–	–
	податок із власників транспортних засобів	20	20	–
	інші податки і збори	–	–	–
4	Внески в Пенсійний фонд	27,2	27,2	–
5	Внески на обов'язкове соціальне страхування	5,8	5,8	–
6	Оплата товарно-матеріальних цінностей	2000	1550	-450
7	Оплата виконаних підрядниками капітальних робіт	100	150	50
8	Погашення кредиторської заборгованості перед постачальниками	400	100	-300
9	Погашення короткострокових банківських кредитів	500	200	-300
10	Погашення прострочених позичок банку	–	–	–
11	Погашення довгострокових банківських кредитів	–	–	–
12	Сплата відсотків за кредит	60	90	30
13	Авансові платежі	500	200	-300
14	Орендна плата	–	–	–
15	Платежі за векселями	–	–	–
16	Виплата дивідендів	70	–	-70
17	Інші видатки	–	30	30
	<i>Усього видатків</i>	4117	2747	-1370
–	Перевищення надходжень над видатками	803	1223	420
–	Перевищення видатків над надходженнями	–	–	–
–	Залишок коштів на початок кварталу	500	500	–
–	Залишок коштів на кінець кварталу	1303	1723	420

Додаток Г

Річний баланс (Звіт про фінансовий стан)

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
Нематеріальні активи:	907	1050
первісна вартість	3518	3663
накопичена амортизація	(2611)	(2613)
Незавершені капітальні інвестиції	1013	4016
Основні засоби:	205143	203865
первісна вартість	2820961	2828158
знос	(2615818)	(2624293)
Довгострокові фінансові інвестиції	1743	1743
Довгострокова дебіторська заборгованість	29	29
Усього за розділом I	208835	210703
Запаси	67382	90616
Поточна дебіторська заборгованість	12643	42154
Поточні фінансові інвестиції	0	0
Гроші та їх еквіваленти	19675	30896
Витрати майбутніх періодів	50	105
Інші оборотні активи	1300	10563
Усього за розділом II	101050	174334
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	0	0
Баланс	309885	385037

Продовж. дод. Г

Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Власний капітал		
Зареєстрований (пайовий) капітал	48737	48737
Капітал у дооцінках	154285	154746
Додатковий капітал	14607	14953
Резервний капітал	1827	2546
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	9766	25420
Усього за розділом I	229222	246402
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		
Довгострокові кредити банків	22063	22305
Інші довгострокові зобов'язання	0	0
Усього за розділом II	22063	22305
III. Поточні зобов'язання і забезпечення		
Короткострокові кредити банків	0	0
Поточна кредиторська заборгованість: за довгостроковими зобов'язаннями	0	0
за товари, роботи, послуги	37895	31810
за розрахунками з бюджетом	2101	9362
за розрахунками з оплати праці	6371	6212
за одержаними авансами	12233	69331
Усього за розділом III	58600	116330
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	0	0
Баланс	309885	385037

Навчальне видання

РОГОВ Георгій Костянтинович
ЗІНЧЕНКО Андрій Ігорович
ПАЩЕНКО Олексій Вікторович

ПРАКТИКУМ З ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Навчальний посібник

Верстка – І. І. Стратій
Коректор – О. Г. Костенко

Підписано до друку 17.08.2020 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,84. Наклад 300. Замовлення № 1808-39.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025
Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 6402 від 19.09.2018 р.

Видавництво та друк – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони +38 (0552) 39 95 80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.